

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НІЖИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИКОЛИ ГОГОЛЯ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА
ПОЛІТИКО-ЮРИДИЧНИХ НАУК

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя

О.Г. Самойленко
доц. Самойленко О.Г.

« 29 » січня 2025 р.

ПРОГРАМА

КОМПЛЕКСНОГО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ

Галузь знань: 01. Освіта/педагогіка

Спеціальність: 014 Середня освіта (Українська мова і література)

Форма навчання: денна, заочна

Освітній рівень: бакалавр

Ніжин – 2025

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка
Спеціальність: 014 Середня освіта (Українська мова і література)
Освітній рівень: бакалавр
Кваліфікація: Вчитель української мови і літератури
Форма навчання: денна, заочна

Укладачі:

1. Проф. Бойко Н.І.
2. Проф. Бондаренко А. І.
3. Проф. Бондаренко Ю. І.
4. Доц. Вакуленко Г.М.
5. Доц. Голуб Н.М.
6. Доц. Капленко О. М.
7. Доц. Михальчук Н. І.
8. Доц. Пугач В.М.
9. Доц. Самойленко О.В.
10. Доц. Новгородська Ю.Г.
11. Доц. Щотка О.П.

Схвалено на засіданні кафедри української мови, літератури, культурології та журналістики (протокол № 6 від 22 січня 2025 року).

Затверджено на засіданні Вченої ради факультету філології, історії та політико-юридичних наук (протокол № 6 від 28 січня 2025 року).

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	4
1. ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ЗНАНЬ Й УМІНЬ	7
1.1. Основні вимоги до знань й умінь з української мови	7
1.2. Основні вимоги до знань й умінь з методики навчання української мови	8
1.3. Основні вимоги до знань й умінь з української літератури.....	8
1.4. Основні вимоги до знань й умінь з методики навчання української літератури.....	9
1.5. Основні вимоги до знань й умінь з педагогіки.....	10
2. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ Й УМІНЬ	11
2.1. Критерії оцінювання знань й умінь з української мови.....	11
2.2. Критерії оцінювання знань й умінь із методики навчання української мови	12
2.3. Критерії оцінювання знань й умінь з української літератури	12
2.4. Критерії оцінювання знань й умінь із методики навчання української літератури.....	13
2.5. Критерії оцінювання знань й умінь із педагогіки	14
3. ФОРМА ПРОВЕДЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ, СТРУКТУРА ЗАВДАНЬ	15
4. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ	16
4.1. Зміст навчального матеріалу з української мови	16
4.2. Зміст навчального матеріалу з методики навчання української мови	20
4.3. Зміст навчального матеріалу з української літератури	25
4.4. Зміст навчального матеріалу з методики навчання української літератури.....	27
4.5. Зміст психолого-педагогічної підготовки.....	42
5. СПИСОК ДЖЕРЕЛ	50
5.1. Список джерел з української мови	50
5.2. Список джерел із методики навчання української мови.....	54
5.3. Список джерел з української літератури	57
5.4. Список джерел із методики навчання української літератури	60
5.5. Список джерел із педагогіки.....	63

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО ПРОГРАМИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Програма комплексного екзамену з української мови складена за основними розділами курсу «Сучасна українська літературна мова» і спрямована на виявлення знань з усіх розділів науки про мову в тісному взаємозв'язку з теоретичними положеннями, які мають методологічне підґрунтя, та практичними вміннями і можливостями.

Комплексний іспит має статус підсумкового й визначає ступінь фахової підготовки майбутніх учителів української мови. На відміну від курсових екзаменів він носить комплексний характер, оскільки поєднує основні питання з усіх розділів курсу «Сучасна українська літературна мова», які вивчають студенти впродовж 4-х років. Проте програма охоплює не весь матеріал із розділів сучасної української літературної мови, а лише базові, основні питання. Ширше представлено в програмі матеріал, який учні вивчають у школі, що обумовлено характером підготовки вчителя-філолога.

Мета комплексного екзамену:

- виявити знання студентів, отримані в процесі навчання, та вміння аналізувати мовні і мовленнєві явища;
- визначити вміння характеризувати різнорівневі мовні й мовленнєві одиниці;
- виявити рівень володіння теоретичними знаннями й практичними навичками культури усного та писемного мовлення, здатність студентів виявляти ненормативні мовні явища, оцінювати їх, сприяти усуненню та поліпшенню рівня мовної компетентності.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО ПРОГРАМИ З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Програма комплексного екзамену з методики навчання української мови складена відповідно до освітніх програм «Середня освіта (Українська мова і література)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (Українська мова і література) галузі знань 01 Освіта/Педагогіка та «Українська мова і література» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Іспит має статус державного й визначає ступінь фахової підготовки майбутніх учителів української мови. Він носить комплексний характер, оскільки поєднує основні питання з розділів курсу «Методика навчання української мови».

Мета комплексного екзамену:

- виявити рівень володіння теоретичними знаннями в галузі лінгводидактики;
- визначити вміння організовувати ефективну навчальну діяльність

школярів з української мови;

- виявити рівень володіння відповідними компетентностями, визначеними освітніми програмами.

Загальні компетентності:

- здатність спілкуватися українською мовою;
- здатність аналізувати інформацію з різних джерел;
- здатність до критичного аналізу та оцінки сучасних наукових досягнень;
- здатність до міждисциплінарної взаємодії в процесі вирішення науково-дослідницьких і прикладних завдань;
- здатність генерувати нові ідеї (бути креативним).

Фахові компетентності:

- здатність застосовувати сучасні методи й освітні технології навчання;
- здатність використовувати системні знання з методики навчання української мови в майбутній професійній діяльності;
- здатність до використання сучасних методів навчання, пов'язаних із використанням ІКТ: інтерактивне навчання; дистанційне навчання; використання інтернет-технологій;
- володіння методикою мовленнєвого розвитку учнів;
- здатність до використання передового педагогічного досвіду в майбутній професійній діяльності;
- здатність застосовувати методи наукового дослідження.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО ПРОГРАМИ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Програма комплексного екзамену з історії української літератури складена за основними розділами курсу в історико-хронологічній послідовності і спрямована на розкриття особливостей літературного процесу та найважливіших художньо-творчих досягнень з найдавніших часів до сьогодення у тісному взаємозв'язку з теоретичними положеннями, які носять методологічний характер.

Комплексний екзамен має статус державного і визначає ступінь фахової підготовки майбутніх вчителів літератури. На відміну від курсових екзаменів він носить комплексний характер, оскільки включає основні питання зі вступу до теорії літератури, фольклору та історії української літератури, які вивчаються студентами протягом 4-х років. Проте програма охоплює не весь матеріал історії української літератури, а лише основні її розділи. Більше представлений у програмі матеріал з літератури ХІХ та ХХ ст., що обумовлено характером підготовки до роботи в школі.

Мета комплексного екзамену:

- виявити знання студентів, отримані в процесі навчання, та вміння аналізувати художній текст;
- визначити вміння моделювати літературний процес;
- виявити здатність студентів аналізувати як творчість окремих

письменників, так і їх твори, давати їм оцінку як художньому явищу.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО ПРОГРАМИ З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Шкільний курс української літератури та методика його викладання в умовах існування української держави здобули значний поштовх до розвитку. За останні роки змінилися погляди на те, якою має бути ця дисципліна: розширилося текстуальне поле, збагатився добір авторів, набрали нової якості підходи до осмислення літературного матеріалу. Постійно точиться дискусія щодо змісту та структури шкільного курсу української літератури, напрацьовуються нові методики, які застосовуються вчителями-практиками.

Формування сучасного словесника передбачає включення в систему вищої освіти механізмів, що базуються на новітніх здобутках методики навчання предмета, вітчизняного та зарубіжного літературознавства, психолого-педагогічних наук, філософії, мистецтвознавства тощо.

Пропонована програма спрямована на формування в студентів необхідних теоретичних знань, практичних навичок у галузі моделювання процесу вивчення літератури на макро- та мікрорівнях.

Макрорівень передбачає здатність учителя вибудовувати перспективне, системно організоване викладання предмета в часових рамках шкільного курсу, навчального року, семестру тощо, а також забезпечувати цілісне осмислення учнями основних художніх явищ, якими є літературний твір, творчість письменника, літературні період, течія або напрям, розвиток української літератури в цілому. Тут студенти повинні *знати*:

- принципи побудови та зміст шкільних курсів української літератури;
- складові календарного плану;
- основні підходи до моделювання систем уроків літератури;
- структуру основних типів та видів занять;
- етапи планування уроків та інших форм вивчення літератури.

Вони повинні *вміти*:

- створювати системи уроків вивчення епічних, драматичних і ліричних творів, творчості письменника в цілому, літературного періоду тощо;
- календаризувати навчальний матеріал із літератури;
- планувати й проводити окремі уроки з вивчення літературного, біографічного, теоретичного та літературно-критичного матеріалів.

Мета мікрорівня – прищепити студентам уміння моделювати різноманітні навчальні ситуації, тобто організувати роботу учнів, спрямовану на сприйняття та осмислення різних видів літературної інформації, вироблення практичних навичок дослідження художніх текстів, застосування теоретичних знань, виконання творчих робіт, використання літературно-критичних джерел.

Студенти повинні *знати, вміти й застосовувати*:

- способи підготовки учнів до сприйняття того, що передбачено для вивчення на уроці;

- шляхи організації читацької діяльності школярів;
- методичні прийоми осмислення літературного, біографічного, літературно-критичного матеріалу; формування в учнів теоретичних знань і практичних умінь; розвитку творчих здібностей школярів;
- прийоми узагальнення, систематизації та поглиблення набутих учнями знань, умінь та навичок.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО ПРОГРАМИ З ПЕДАГОГІКИ

В умовах реформування всього суспільства значно зростає роль освіти, розширюються соціальні функції школи. Їх реалізація вимагає ґрунтовних психолого-педагогічних знань в структурі професійної діяльності вчителя.

Кваліфікаційна характеристика випускника університету передбачає цілісне формування особистості педагога, яке потребує широкої інтеграції спеціальних професійних знань, базової психолого-педагогічної та фундаментальної суспільно-гуманітарної, культурологічної підготовки, знання основ україно-і народознавства.

Комплексний іспит ставить своїм завданням визначити рівень готовності випускника до виконання професійно-педагогічних обов'язків. На відміну від курсових екзаменів, він має комплексний характер. Студент повинен розглядати питання в теоретико-педагогічному, історико-педагогічному, психологічному і методичному аспектах. Теоретичні положення, сформульовані у відповіді, мають підтверджуватися прикладами і ілюстраціями із сучасної практики виховання і навчання, із власного досвіду педагогічної практики.

1. ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ЗНАНЬ Й УМІНЬ

1.1. ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ЗНАНЬ Й УМІНЬ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

На комплексному кваліфікаційному екзамені студенти повинні:

- виявити вільне володіння орфоепічними, лексичними, фразеологічними, словотвірними, морфологічними, синтаксичними, орфографічними, пунктуаційними та стилістичними нормами сучасної української літературної мови;
- продемонструвати здатність відрізняти випадки правильного використання мовних засобів від помилкових;
- мати чітке уявлення про зміст понять і термінів українського мовознавства, значення й особливості функціонування мовних одиниць;
- виявити вміння розпізнавати істотні ознаки мовних явищ, їх закономірності; групувати й класифікувати мовні явища, встановлювати причиново-наслідкові зв'язки між ними;
- виявити здатність практично застосовувати набуті теоретичні знання з української мови;
- вільно створювати власні висловлення, висловлювати критичний погляд на мовні явища з урахування сучасних підходів до їхнього аналізу;
- уміти логічно й послідовно викладати думки та формулювати

відповідні висновки.

Відповіді студентів повинні бути логічні й відзначатися високою культурою мовлення, розумінням сучасних мовних явищ і процесів.

Програма не пропонує формулювання вузьких питань, які були на курсових іспитах і наявні в екзаменаційних картках до них. Водночас на кваліфікаційному іспиті можуть бути поставлені й дещо вужчі питання (як додаткові, уточнювальні), оскільки вони передбачені навчальними програмами з української мови.

1.2. ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ЗНАНЬ Й УМІНЬ З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Згідно з вимогами освітньої програми студенти повинні **знати**:

- основні концептуальні засади мовної освіти в Україні, ідеї, закладені в змісті та структурі чинних програм з української мови для закладів загальної середньої освіти;
- місце мовної освіти у формуванні національної свідомості учнів, роль рідної мови в розвитку національно-мовної особистості;
- методи, прийоми, засоби та форми організації навчання, які допоможуть формувати в учнів ключові та предметну компетентності, виховувати свідомих громадян України;
- методи науково-педагогічного дослідження;

уміти:

- співвідносити теоретичні знання з практичними потребами сучасної школи, утілювати нові методичні ідеї в практику вивчення предмета, застосовувати педагогічні інновації;
- осмислювати основні концептуальні засади мовної освіти в Україні, ідеї, закладені в змісті та структурі чинних програм з української мови для закладів загальної середньої освіти;
- проводити методичний аналіз мовного матеріалу, а саме: встановлювати наступність і перспективність у його вивченні, співвідносити теоретичний матеріал із практичними вміннями; диференціювати матеріал за ступенем складності його засвоєння, виділяти в ньому головне;
- урахувувати міжпредметні зв'язки;
- працювати з підручником, використовувати дидактичні можливості методичного апарату навчальної книги, її рубрикації, умовні позначення, запитання й завдання, ілюстративний матеріал, вправи;
- розробляти план-конспект (фрагмент) уроку: визначати тип уроку, його структуру, формулювати цілі й завдання, розробляти зміст і структуру, добирати дидактичний матеріал, створювати систему вправ, прогнозувати пізнавальну діяльність учнів;
- оптимально використовувати основні методи, прийоми, засоби навчання мови, елементи програмування, алгоритмізації та комп'ютеризації на уроках мови, виходячи зі специфіки матеріалу, що вивчається.

1.3. ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ЗНАНЬ Й УМІНЬ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Завершуючи підготовку до державного екзамену студенти повинні:

- знати й розуміти закономірності літературного процесу, вміти оцінювати його під кутом зору наукової об'єктивності й багатовекторної обумовленості, а також з урахуванням фундаментальних праць літературознавців та критиків;

- бути обізнаними з каноном української літератури від найдавніших часів до сьогодення;

- вміти аналізувати художні твори в єдності форми та змісту, розуміти їх естетичне та виховне значення; підтверджувати свої думки цитуванням уривків і виразним читанням при аналізі поетичних текстів;

- знати критичну літературу, вміти визначати рівень об'єктивності при оцінці літературних явищ;

- вміти здійснювати порівняльний аналіз тотожних процесів та творів зі схожою проблематикою, а також компаративістський аналіз;

- знати й уміти використовувати теоретико-літературні поняття та терміни, а також принципи й методи аналізу художнього твору;

- виявляти вміння орієнтуватися в сучасній літературній періодиці, виявляти найбільш цікаві й актуальні критичні матеріали.

Відповіді студентів повинні бути логічні і відзначатись високою культурою мовлення, розумінням естетичної природи художніх творів.

Програма не пропонує формулювання питань, які будуть включені до екзаменаційних білетів. Крім того, на екзаменах можуть бути і такі питання (у вигляді додаткових), які хоча і не включені в програму державного екзамену, але передбачені навчальними програмами з історії української літератури.

1.4. ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ЗНАНЬ Й УМІНЬ З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Пропонована програма спрямована на формування в студентів необхідних теоретичних знань, практичних навичок у галузі моделювання процесу вивчення літератури на макро- та мікрорівнях.

Макрорівень передбачає здатність учителя вибудовувати перспективне, системно організоване викладання предмета в часових рамках шкільного курсу, навчального року, семестру тощо, а також забезпечувати цілісне осмислення учнями основних художніх явищ, якими є літературний твір, творчість письменника, літературні період, течія або напрям, розвиток української літератури в цілому. Тут студенти повинні *знати*:

- принципи побудови та зміст шкільних курсів української літератури;
- складові календарного плану;
- основні підходи до моделювання систем уроків літератури;
- структуру основних типів та видів занять;
- етапи планування уроків та інших форм вивчення літератури.

Вони повинні *вміти*:

- створювати системи уроків вивчення епічних, драматичних і ліричних творів, творчості письменника в цілому, літературного періоду тощо;
- календаризувати навчальний матеріал із літератури;
- планувати й проводити окремі уроки з вивчення літературного, біографічного, теоретичного та літературно-критичного матеріалів.

Мета мікрорівня – прищепити студентам уміння моделювати різноманітні навчальні ситуації, тобто організовувати роботу учнів, спрямовану на сприйняття та осмислення різних видів літературної інформації, вироблення практичних навичок дослідження художніх текстів, застосування теоретичних знань, виконання творчих робіт, використання літературно-критичних джерел.

Студенти повинні **знати, вміти й застосовувати**:

- способи підготовки учнів до сприйняття того, що передбачено для вивчення на уроці;
- шляхи організації читацької діяльності школярів;
- методичні прийоми осмислення літературного, біографічного, літературно-критичного матеріалу; формування в учнів теоретичних знань і практичних умінь; розвитку творчих здібностей школярів;
- прийоми узагальнення, систематизації та поглиблення набутих учнями знань, умінь та навичок.

1.5. ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ЗНАНЬ ТА УМІНЬ З ПЕДАГОГІКИ

Відповідь студента-випускника на кваліфікаційному екзамені повинна свідчити про його обізнаність у важливих загальних питаннях педагогіки і психології, про усвідомлення ним досвіду сучасної школи, зокрема, майбутній учитель повинен показати:

- високий рівень професійної психолого-педагогічної підготовки;
- засвоєння понятійно-категоріального апарату психолого-педагогічної науки як дидактичної основи часткових методик;
- наявність науково-психологічної, рефлексивної позиції відносно навчання, виховання, розвитку особистості та педагогічної діяльності;
- уміння будувати педагогічну діяльність на основі теоретичних засад процесу навчання, єдності виховного та освітнього процесів;
- уміння будувати педагогічну взаємодію на основі глибокого систематичного вивчення учасників взаємодії, їх інтересів, запитів, потреб, можливостей, на принципах добровільної та взаємної поваги;
- здатність здійснювати навчальну і виховну взаємодію з учнями на рівні співробітництва та співтворчості, застосовувати індивідуальні, групові та фронтальні форми роботи;
- застосовувати різноманітні раціональні прийоми пошуку, відбору. використання професійної інформації про нові педагогічні методи і технології;
- вміння орієнтуватися у професійній психолого-педагогічній літературі;
- показати розуміння психолого-педагогічних проблем сімейного виховання;
- психолого-педагогічних основ професійного самовизначення особистості;
- становлення і формування національної свідомості і самосвідомості;
- видів конфліктів у педагогічному процесі та шляхів їх подолання.

Випускник педагогічного університету повинен також уміти прогнозувати напрями психічного розвитку особистості і організовувати доцільне педагогічне втручання і корекцію;

- здійснювати посередництво у нових формах взаємодії: особистість - сім'я - суспільство;
- здатність проводити психолого-педагогічне дослідження і аналізувати результати з методологічних позицій теорії виховання і навчання;
- знання методів психодіагностики розвитку дітей різного віку, молоді та їх оточення;
- знання історичного розвитку педагогічної науки і шкільної практики в Україні та за кордоном;
- вміння здійснювати порівняльний аналіз діяльності видатних педагогів високого науково-теоретичного і практичного рівня, використовувати їх досвід у своїй професійній діяльності;
- належний рівень розвитку педагогічних здібностей, зокрема, спостережливості, педагогічної уяви, здатність відчувати і розуміти психологічний стан суб'єкта соціально-педагогічної взаємодії, позитивно на нього впливати;
- належне володіння дидактичними, організаторськими, комунікативними, науково-пізнавальними навичками професійного педагога.

2. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ Й УМІНЬ

2.1. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ Й УМІНЬ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Оцінювання знань та вмінь студентів здійснюється з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей і передбачає врахування таких критеріїв:

- оцінку «відмінно» (А, 90–100) отримує студент, який вільно володіє матеріалом та лінгвістичною термінологією, здатний самостійно визначати й характеризувати різнорівневі мовні і мовленнєві явища і процеси, критично ставитися до теоретичних положень, уміє використовувати якісний фактичний (ілюстративний) матеріал для репрезентації своїх думок і суджень щодо характеристики конкретних мовних одиниць і процесів, виявляє комплексні знання з усіх розділів курсу «Сучасна українська літературна мова»; знає закономірності, основні тенденції розвитку мовознавства; уміє розпізнавати істотні ознаки мовних явищ, їх закономірності; групувати й класифікувати мовні явища, встановлювати причиново-наслідкові зв'язки між ними; виявляє здатність практично застосовувати набуті теоретичні знання з української мови; уміє здійснювати системний аналіз проблемних питань і робити аргументовані висновки;

- оцінки «добре» (В, С, 83–89, 74–82) заслуговує студент, який загалом володіє матеріалом, висловлює власні погляди щодо теоретичних положень, уміє використовувати якісний фактичний (ілюстративний) матеріал для репрезентації своїх думок і суджень щодо характеристики конкретних мовних одиниць і процесів, виявляє комплексні знання з усіх розділів курсу «Сучасна українська літературна мова», проте у відповіді наявні незначні помилки;

- оцінку «задовільно» (Д, Е, 68–73, 60–67) отримує студент, який поверхово володіє матеріалом, висловлює погляди мовознавців щодо теоретичних положень, не завжди вміє використовувати якісний фактичний (ілюстративний) матеріал для репрезентації своїх думок і суджень щодо

характеристики конкретних мовних одиниць і процесів, виявляє неповні знання з окремих розділів курсу «Сучасна українська літературна мова», у відповіді наявні помилки різного типу;

- оцінки «незадовільно» (РХ, Р, 35–59, 0–34) заслуговує студент, який не володіє необхідними теоретичними знаннями з усіх розділів курсу «Сучасна українська літературна мова», лише фрагментарно відтворює фактичний матеріал, у відповіді наявні помилки різного типу.

2.2. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ Й УМІНЬ З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Оцінювання знань та вмінь студентів здійснюється з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей і передбачає врахування таких критеріїв:

- оцінку «відмінно» (А, 90–100) отримує студент/студентка, який/яка бездоганно володіє визначеними програмою методичними знаннями й на їх основі доцільно добирає необхідні методи, прийоми та засоби навчання, прийоми активізації школярів; розробляє фрагмент уроку української мови; правильно використовує дидактичні можливості методичного апарату підручника; має загальну широку ерудицію та культуру; викладає матеріал послідовно й правильно з точки зору норм літературної мови;

- оцінки «добре» (В, С, 83–89, 75–82) заслуговує студент/студентка, який/яка добре володіє визначеними програмою методичними знаннями й на їх основі доцільно добирає необхідні методи, прийоми та засоби навчання, прийоми активізації школярів; розробляє фрагмент уроку української мови; доречно використовує дидактичні можливості методичного апарату підручника; має загальну широку ерудицію та культуру; викладає матеріал послідовно й правильно з точки зору норм літературної мови, при цьому припускається кількох методичних та мовленнєвих помилок;

- оцінку «задовільно» (Д, Е, 68–74, 60–67) отримує студент/студентка, який/яка володіє визначеними програмою елементарними методичними знаннями й на їх основі добирає методи, прийоми та засоби навчання, які не завжди відповідають типу, меті та змісту розробленого фрагмента уроку української мови; не завжди раціонально використовує дидактичні можливості методичного апарату підручника, припускається методичних та мовленнєвих помилок;

- оцінки «незадовільно» (РХ, Р, 35–59, 0–34) заслуговує студент/студентка, який/яка виявив/виявила поверхові знання методичної теорії, припускається грубих помилок у викладі теоретичного матеріалу, не може дібрати доцільні методи, прийоми та засоби навчання для розкриття питання та розробки фрагмента уроку української мови; часто припускається мовних і мовленнєвих помилок.

2.3. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ Й УМІНЬ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Оцінювання знань та вмінь студентів здійснюється з урахуванням індивідуальних особливостей студентів і базується на наступних критеріях:

- оцінку «відмінно» (А, 90–100) виставляють студенту, який вільно

володіє матеріалом та літературознавчою термінологією, здатний самостійно критично ставитись до літературних подій і явищ, виявляє закономірності, основні тенденції та протиріччя літературного процесу, вміє здійснювати системний аналіз тексту, вміє робити аргументовані висновки;

- оцінку «добре» (В, С, 83–89, 75–82) заслуговує студент, який вільно володіє матеріалом, висловлює власну точку зору стосовно подій та явищ, літературних процесів, уміє аналізувати, порівнювати літературні твори, узагальнювати матеріал;

- оцінку «задовільно» (Д, Е, 68–74, 60–67) виставляють студенту, який розкриває фактичний матеріал, дає характеристику літературним явищам, аналізує конкретні художні твори, з'ясовує їх естетичну та виховну цінність, робить висновки;

- оцінку «незадовільно» (РХ, Р, 35–59, 0–34) заслуговує студент, який не володіє необхідними знаннями й лише фрагментарно відтворює фактичний матеріал, прочитав недостатню кількість програмових творів, не здатний аналізувати критичні твори в єдності форми та змісту.

2.4. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ Й УМІНЬ З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Оцінювання знань та вмінь студентів здійснюється з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей і передбачає врахування таких критеріїв:

- оцінку «відмінно» (А, 90–100) отримує студент/студентка, який/яка досконало володіє методико-літературним апаратом і з його допомогою моделює навчальний процес уроку літератури, добираючи оптимальні принципи, підходи, шляхи, форми й методи; він/вона усвідомлено підходить до організації роботи школярів на основі художнього, історико-літературного, теоретико-літературного та літературно-критичного видів навчального матеріалу, враховуючи предметоцентричні та дитиноцентричні засади педагогічної діяльності;

- оцінки «добре» (В, С, 83–89, 75–82) заслуговує студент/студентка, який/яка добре володіє методико-літературними знаннями та вміннями, правильно добирає принципи, підходи, шляхи, форми й методи для досягнення своїх педагогічних цілей; він/вона вільно орієнтується у видах навчального матеріалу з української літератури та особливостях його використання на уроках словесності; проте його/її методичні пропозиції не повністю забезпечують усі вимоги до організації освітнього процесу, позначені незначними дидактичними огріхами;

- оцінку «задовільно» (Д, Е, 68–74, 60–67) отримує студент/студентка, який/яка володіє первинними методичними знаннями та вміннями, необхідними для організації процесу вивчення літератури в середній школі; він/вона зі значними помилками добирає принципи, підходи, шляхи, форми й методи для вирішення конкретних педагогічних завдань під час опрацювання учнями різних видів навчального матеріалу; його/її методико-літературний апарат позначений суттєвою неповнотою;

- оцінки «незадовільно» (РХ, Р, 35–59, 0–34) заслуговує студент/студентка, який/яка виявив/виявила методико-літературні знання, недостатні для забезпечення навчального процесу в середній школі; він/вона

виявляє помилки, які не дозволяють здійснити розвиток дитини засобами літератури як навчального предмету; у нього/неї бракує базових знань і вмінь, необхідних для виконання обов'язків учителя літератури.

2.5. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ Й УМІНЬ ІЗ ПЕДАГОГІКИ

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Загальна оцінка в балах	Критерії оцінювання аналізу психолого-педагогічної ситуації з теоретичним обґрунтування
25 балів	Максимальний результат виконання практичного завдання передбачає високий рівень знань і навичок: відповідь повна, логічна з елементами самостійності, бездоганна за змістом із обґрунтуванням власної позиції; вдало використовується вивчений матеріал при наведенні прикладів; здобувач вільно володіє матеріалом, чітко і в повній мірі відповідає на запитання екзаменатора.
20 – 24 бали	виставляється, якщо здобувач обґрунтовано, послідовно й логічно аналізує ситуацію з використанням наукової термінології та на основі досвіду, набутого у ході виробничої практики, демонструє власне бачення ситуації; виявляє уміння будувати чіткий алгоритм дій, спрямованих на професійне і компетентне вирішення даної проблеми.
15 – 19 балів	виставляється у випадку, коли здобувач послідовно й логічно аналізує ситуацію за стандартною схемою, володіє науковою термінологією, при розв'язанні практичного завдання допускаються лише незначні помилки, які усуваються самим здобувачем після зауваження екзаменатора.
10 - 14 балів	ставиться, коли студент не знає значної частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки при формулюванні та висвітленні понять, на додаткові питання відповідає не по суті, робить велику кількість помилок при відповіді.
5 – 9 балів	виставляється, коли у ході розв'язання педагогічної ситуації допущені помилки і порушена логіка аналізу та етапи здійснення педагогічної технології, необхідної для розв'язання конкретної проблеми, що вплинуло на результат і правильність висновків. Але при цьому наявне часткове володіння теоретичним матеріалом з питань, наведених у ситуації.
0 – 4 бали	вказує на те, що здобувач не оволодів базовим теоретичним матеріалом та практичними навичками професійної

	діяльності. Здобувач фрагментарно відтворює незначну частину навчального матеріалу, не має уявлення про об'єкт педагогічної ситуації, не виявляє здатність елементарно викласти свою думку.
--	---

3. ФОРМА ПРОВЕДЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ, СТРУКТУРА ЗАВДАНЬ

Комплексний кваліфікаційний екзамен проводиться в усній формі. Кожен екзаменаційний білет включає три питання теоретичного та практичного змісту з дисциплін, питання яких винесені на екзамен.

Зразок екзаменаційного білета:

Міністерство освіти і науки України
 Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
 Факультет філології, історії та політико-юридичних наук
«ЗАТВЕРДЖУЮ»
 Голова екзаменаційної комісії
 _____(ПІБ)
 «___» _____ 2025 р.

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 1

для проведення Комплексного кваліфікаційного екзамену
**з української мови та методики її навчання, української літератури та методики її навчання,
 педагогіки, психології**

(згідно з навчальним планом)

ОП Середня освіта (Українська мова і література)

(назва освітньої програми)

зі спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література)

(шифр та назва спеціальності згідно з ліцензією)

галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

(шифр та найменування галузі знань згідно з ліцензією)

Освітній рівень: **бакалавр**

Форма навчання: **денна, заочна**

1. Лексикографія як наука. Основні типи та види словників. Основні напрями словникової роботи в школі та принципи її організації. Методика роботи зі словником.

2. «Слово о полку Ігоревім»: полеміка навколо автентичності, проблема авторства, поетика твору. Центротворча роль образу Руської землі. Хронотопний аналіз літературного твору в школі.

3. Розв'язок практичного завдання № 1 з педагогіки та психології.

На екзамені студенту дозволено користуватися програмою курсу «Сучасна українська літературна мова», програмою з літератури, схемами аналізу художнього тексту, низкою друкованих поетичних текстів для аналізу, чинними документами.

4. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

4.1. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Фонетика. Предмет і завдання фонетики як мовознавчої дисципліни. Фізико-акустичний, фізіологічно-артикуляційний і лінгвістичний (фонологічний) аспекти вивчення мовних звуків. Фонетична транскрипція.

Фонологія. Предмет і завдання фонології як мовознавчої дисципліни. Поняття фонему. Інваріант, (основний алофон) і варіанти фонему. Функції фонему. Принципи виділення фонему. Фонематична транскрипція.

Система фонему сучасної української літературної мови. Голосні фонему, їх класифікація. Приголосні фонему, їх класифікація.

Модифікації фонему. Позиційні й комбінаторні зміни голосних: редукція, гармонійна асиміляція, акомодация.

Позиційні та комбінаторні зміни приголосних. Акомодация приголосних до сусідніх голосних. Палаталізація приголосних. Лабіалізація приголосних. Асиміляція приголосних, її різновиди. Дисиміляція приголосних, її різновиди. Спрощення в групах приголосних. Специфічні випадки подовження приголосних в українській мові.

Морфонологія як учення про регулярні фонологічні чергування в складі морфем, пов'язані зі словотворенням і словозміною.

Чергування голосних фонему в українській літературній мові: о, е з і; о, е з нулем звука (вставні, випадні); е з о після шиплячих та й; и з о у фонемосполученнях ри, ли – ро, ло; е – о, і – а, о – а, е – і, у – а, і – и, е – и – Ø (з історичним коментуванням).

Чергування приголосних фонему в українській літературній мові (з історичним коментуванням): перше, друге, третє перехідні пом'якшення (палаталізації); чергування, пов'язані з пом'якшенням приголосних у сполученні з й; чергування губних зі сполукою "губний + й, л"; чергування і – й, у – в. Зміни приголосних перед суфіксами -ськ(ий), -ств(о), -ин(а), -енк(о).

Поняття складу. Основні закономірності складоподілу в українській мові. Типи складів. Основні правила складоподілу.

Наголос в українській мові. Роль наголосу в розрізненні слів та їхніх форм. Головний та побічний, рухомий та нерухомий наголоси. Тактовий, логічний та емпатичний наголоси. Проклітики й енклітики. Інтонація.

Орфоепія як розділ мовознавчої науки, що вивчає систему загальноприйнятих правил української літературної вимови. Вимова голосних у ненаголошених і наголошених позиціях (асимілятивний вплив голосних). Вимова дзвінких і глухих приголосних; вимова губних звуків; вимова африкат, вимова м'яких і пом'якшених приголосних; вимова сполучень кількох приголосних; вимова шиплячих приголосних. Особливості вимови слів іншомовного походження.

Графіка української мови. Поняття графеми. Український алфавіт. Співвідношення між буквами українського алфавіту та фонемами української літературної мови. Букви на позначення голосних і приголосних фонему. Звукове значення букв Я, Ю, Є, Ї, Щ, Ъ та подвоєння букв. Позначення м'якості приголосних на письмі.

Українська орфографія як розділ мовознавчої науки. Принципи української орфографії. Короткі відомості з історії української орфографії. Поняття

орфограми. Різновиди орфограм. Правопис складних слів. Принципи вживання великої букви. Правопис прізвищ і географічних назв. Правопис слів іншомовного походження. Орфографічні та технічні правила переносу. Основні зміни, зафіксовані в новій редакції «Українського правопису» 2019 року.

Лексикологія. Слово в лексичній системі мови. Основні типи лексичних значень слів. Моносемія і полісемія. Пряме й переносне значення слів. Типи переносних лексичних значень.

Лексико-семантичні явища синонімії, омонімії, паронімії та антонімії в сучасній українській мові. Типи синонімів. Синонімічний ряд, гніздо, домінанта. Розмежування омонімії та полісемії. Повні й часткові омоніми (омофони, омоформи, омографи). Пароніми, їх класифікація. Антоніми, їх класифікація.

Склад лексики української мови за походженням: споконвічна українська лексика (праіндоевропейський шар, спільнослов'янський шар, специфічно українські слова) та запозичена лексика (основні мови-донори, тематичні групи). Стилістична диференціація лексики: стилістично нейтральна та стилістично забарвлена лексика. Науково-термінологічна, суспільно-політична, книжна, адміністративно-ділова, специфічно-побутова, емоційно забарвлена лексика.

Активна й пасивна лексика в сучасній українській мові. Неологізми, архаїзми (семантичні, стилістичні, матеріальні).

Фразеологія української мови. Основні ознаки фразеологічної одиниці. Класифікації фразеологічних одиниць: за ступенем семантичного злиття компонентів, за семантико-граматичними особливостями, генетична класифікація.

Джерела формування фразеологічного фонду.

Лексикографія як наука. Розвиток української лексикографії. Поняття про словник. Загальна характеристика словників (енциклопедичних та лінгвістичних). Лінгвістичні одномовні словники: тлумачні, етимологічні, історичні, іншомовні, лексико-семантичні, фразеологічні, орфографічні, термінологічні, орфоепічні, морфемні, діалектні, частотні, інверсійні тощо.

Морфеміка. Визначення й характеристика морфем. Кореневі й афіксальні морфеми, функціональні відмінності між ними. Вільні та зв'язані кореневі морфеми. Морфема, морф, аломорф. Основа слова, типи основ.

Словотвір. Способи словотворення в сучасній українській мові. Морфологічний спосіб словотворення: афіксація, осново-/ словоскладання, абревіація. Неморфологічні способи творення слів: морфолого-синтаксичний, лексико-синтаксичний, лексико-семантичний.

Частини мови та принципи їх класифікації в українській мові. Повнозначні (самостійні) та неповнозначні (службові) частини мови. Явища переходу слів з однієї частини мови в іншу.

Іменник. Лексико-граматичні розряди іменника: власні та загальні назви; назви істот і неістот; конкретні та абстрактні іменники; збірні іменники; матеріально-речовинні іменники.

Грамматичні категорії іменника (рід, число, відмінок); поділ іменників на відміни та групи.

Особливості відмінювання іменників (складні випадки вживання відмінкових закінчень).

Прикметник. Специфіка граматичних категорій прикметника. Розряди

прикметників за значенням: якісні, відносні, присвійні та порядкові. Якісні прикметники, їх лексико-граматичні особливості.

Відносні, присвійні та порядкові прикметники; їх особливості. Проміжні розряди прикметників: відносно-якісні та присвійно-відносні.

Короткі та повні прикметники в українській мові. Стягнені та нестягнені форми повних прикметників. Особливості відмінювання та правопису прикметників.

Числівник. Граматичні категорії числівників. Функціональні розряди числівників: означено-кількісні та неозначено-кількісні.

Морфологічні групи числівників: прості, складні й складені. Особливості відмінювання та правопису числівників.

Займенник. Співвідношення займенників за значенням, морфологічними ознаками та синтаксичними функціями з іншими частинами мови – іменниками, прикметниками, числівниками.

Розряди займенників за значенням: особові та особово-вказівні, зворотний, присвійні, вказівні, означальні, питально-відносні, заперечні, неозначені. Відмінювання займенників.

Дієслово. Система дієслівних утворень (форм): дієвідмінюване дієслово, інфінітив, дієприкметник, дієприслівник, дієслівні форми на -но, -то. Характеристика загальнодієслівних граматичних категорій: вид, перехідність/неперехідність, стан.

Категорії способу і часу дієслова. Дійсний, умовний та наказовий способи; їх значення та творення. Система дієслівних часів у сучасній українській мові; їх творення та значення.

Дієприкметник. Граматичні категорії дієприкметника: стан, вид, час, рід, число, відмінок. Творення дієприкметників. Дієслівні форми на -но, -то. Дієприслівник. Граматичні категорії дієприслівника; особливості їх вираження.

Прислівник. Розряди прислівників за значенням: означальні, обставинні, предикативні, модальні. Ступені порівняння прислівників на -о, -е.

Морфологічні типи прислівників. Способи творення прислівників. Правопис прислівників.

Загальна характеристика прийменника як частини мови. Походження та морфологічний склад прийменників. Семантичні типи прийменників. Уживання прийменників із різними відмінковими формами.

Сполучник. Походження та морфологічний склад сполучників. Семантико-синтаксичні функції сполучників сурядності та підрядності. Сполучні слова.

Частка. Функціонально-семантичні різновиди часток: фразові (питальні, оклично-підсилювальні, власне модальні, стверджувальні, заперечні, вказівні, означальні, кількісні, спонукальні, видільні, приєднувальні); слововорчі, формотворчі.

Вигук. Групи вигуків за значенням: емоційні та волевиявлення. Походження вигуків. Інтер'єктивація.

Синтаксис. Словосполучення як одиниця синтаксису. Синтаксичні словосполучення, їх відмінність від лексичних та фразеологічних. Типи синтаксичних словосполучень (предикативні, сурядні, підрядні). Шкільна та університетська класифікації підрядних словосполучень. Види підрядного зв'язку

(узгодження, керування, прилягання).

Речення як основна одиниця синтаксису. Речення і судження. Основні ознаки речення (предикативність, модальність, граматична організованість, семантична та інтонаційна завершеність). Критерії класифікації речень: за метою висловлювання (розповідне, питальне, спонукальне); за інтонуванням (окличне, неокличне); за характером висловленої думки (стверджувальне, заперечне: загальнозаперечне, частковозаперечне); за будовою граматичної основи (двоскладне, односкладне; типи односкладних); за наявністю/відсутністю другорядних членів речення (поширене, непоширене); за будовою конститутивної структури (повне, неповне).

Поняття про члени речення. Граматична основа двоскладного речення. Підмет, його структура (простий, складений) та засоби вираження.

Присудок, його структурно-семантичні характеристики (простий, простий ускладнений; складений іменний, складений дієслівний, складений прислівниковий; складний) та морфологічні засоби вираження.

Означення як другорядний член речення. Граматичні види (узгоджені та неузгоджені означення), морфологічні засоби їх вираження. Прикладка як різновид означення.

Додаток як другорядний член речення. Граматичні види (прямі та непрямі додатки) та морфологічні засоби вираження.

Обставина як другорядний член речення. Види за значенням (обставини способу дії, міри й ступеня, місця, часу, причини, мети, умови, допусту) та морфологічні засоби їх вираження.

Система односкладних речень. Проблема односкладного речення в сучасному мовознавстві. Шкільна та університетська класифікації односкладних речень. Типи односкладних особових речень: означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові.

Односкладні безособові речення. Різновиди безособових речень за способом вираження головного члена (власне безособові; речення, головний член яких виражений особовим дієсловом у безособовому значенні; речення, головний член яких виражений предикативною формою на -но, -ено, -то; речення, головний член яких виражений прислівником; речення, головний член яких виражений предикативним словом).

Речення з відокремленими другорядними членами. Поняття про відокремлення. Умови відокремлення означень та прикладок.

Умови відокремлення обставин та додатків.

Однорідні члени речення як засіб ускладнення простого речення. Поняття про однорідність у простому реченні. Способи (сполучниковий сурядний і безсполучниковий) та засоби вираження однорідності. Однорідні та неоднорідні означення.

Вставні та вставленні конструкції як засіб ускладнення простого речення. Поняття про вставні компоненти (слово, словосполучення, речення), їх функції та значення. Функції вставлених слів, словосполучень, речень.

Складносурядні речення. Поняття про складносурядне речення. Структурно-семантичні типи складносурядних речень (єднальні, зіставно-протиставні, розділові). Семантико-синтаксичні відношення між частинами складносурядного речення. Складносурядні речення відкритої та закритої

структури.

Складнопідрядні речення, їх різновиди. Різні погляди на класифікування складнопідрядних речень (логіко-граматична та структурно-семантична класифікації). Складнопідрядні речення з підрядними означальними та з'ясувальними частинами. Загальна характеристика складнопідрядних речень із підрядною з'ясувальною частиною. Типи складнопідрядних речень із підрядною означальною частиною (власне означальні, займенниково-означальні).

Складнопідрядні речення з підрядними обставинними частинами (місця, часу, умови, причини, мети, наслідку, допустовості, способу дії, міри й ступеня).

Складнопідрядні речення з кількома підрядними частинами. Різновиди складнопідрядних багатоконпонентних речень: із супідрядним зв'язком (однорідна й неоднорідна супідрядність), із послідовною підрядністю, речення комбінованого виду.

Складні безсполучникові речення з однотипними частинами, їх структурно-семантична характеристика (речення з єднальними та зіставно-протиставними відношеннями).

Складні безсполучникові речення з різнотипними частинами. Семантико-синтаксичні відношення між предикативними частинами (умовні, причиново-наслідкові, часові, допустові, цільові, пояснювальні, пояснювально-приєднувальні).

Складні речення з різними типами синтаксичного зв'язку. Складні сполучникові речення із сурядністю і підрядністю. Види складних сполучниково-безсполучникових речень: із сурядністю та безсполучниковістю; із підрядністю і безсполучниковістю; із сурядністю, підрядністю і безсполучниковістю.

4.2. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ШКОЛІ

Тема 1. Методика української мови як наука і навчальна дисципліна

Предмет, зміст, цілі й структура та інші особливості курсу методики. Внесок провідних вітчизняних лінгводидактів у розвиток методичної думки.

Зв'язок методики з філософією, психологією, дидактикою, мовознавством та іншими науками.

Методи дослідження: теоретичний аналіз літератури; вивчення досвіду роботи школи, цілеспрямовані спостереження за діяльністю учнів, моделювання навчального процесу, різні види експерименту, анкетування, індивідуальні бесіди тощо.

Тема 2. Українська мова як предмет навчання в школі

Освітнє значення української мови як навчального предмета. Мета й зміст навчання української мови в школі. Види знань, умінь і навичок з української мови.

Основні нормативні документи, на які спирається методика навчання української мови: Державний стандарт; Концепція навчання української мови.

Програми з української мови.

Особливості чинних підручників з української мови. Реалізація в них принципів і цілей навчання.

Тема 3. Психологічні та дидактичні основи навчання

Психологічні та психолінгвістичні основи навчання української мови. Урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, психології засвоєння матеріалу, закономірностей навчальної діяльності.

Реалізація загальнодидактичних принципів у навчанні української мови. Принципи науковості й доступності, тісного взаємозв'язку навчання, виховання й розвитку учнів у навчальному процесі, у вивченні теорії та практики, різних розділів курсу, принцип діяльнісного підходу до навчального процесу, мотиваційного забезпечення навчальної діяльності, принцип міжпредметних зв'язків у вивченні мови. Власне методичні принципи навчання української мови.

Тема 4. Методи, прийоми й засоби навчання української мови

Метод як одна з головних категорій методики. Проблема методів та їх класифікації в науковій літературі.

Основні напрями навчальної діяльності учнів на уроках української мови та їх методичне забезпечення. Організація діяльності учнів, спрямованої на сприймання та осмислення навчального матеріалу в процесі його викладу вчителем.

Організація частково-пошукової діяльності учнів (евристична бесіда).

Організація самостійного засвоєння учнями знань шляхом вивчення параграфа підручника.

Організація самостійного осмислення учнями навчального матеріалу в процесі спостережень над мовою та мовленням.

Організація відтворення учнями одержаних знань (бесіда, зв'язне висловлювання учнів на лінгвістичну тему).

Організація діяльності школярів, спрямованої на застосування одержаних знань і формування навчально-мовних, правописних і комунікативних умінь.

Організація процесів сприймання, відтворення й продукування усного та писемного мовлення, збагачення його мовними засобами та нормами. Системне використання методів на уроках української мови.

Засоби навчання української мови. Засоби унаочнення, їх види. Комп'ютер як засіб оптимізації навчального процесу.

Тема 5. Типи уроків української мови, їх структура та методика проведення

Моделювання уроку української мови як організаційної форми навчальної діяльності. Компоненти діяльності на уроках української мови.

Завдання в системі уроку української мови як засіб керування навчальною діяльністю учнів. Функції навчальних завдань на уроках української мови та шляхи їх реалізації. Види завдань. Проблемно-ситуативні завдання.

Текст як засіб органічного поєднання мовленнєвого, мовного, соціокультурного та діяльнісного компонентів змісту уроку української мови.

Структура уроку. Проблема структури уроку в науково-методичній літературі. Варіантність структури уроку. Структура й тип уроку. Інтегровані уроки, їх значення. Залежності та закономірності, властиві уроку як структурному утворенню. Аналіз уроку.

Планування навчального процесу з української мови: календарні,

тематичні й поурочні плани.

МЕТОДИКА МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ

Тема 1. Основні види мовленнєвої діяльності та мовленнєвих умінь

Мовленнєвий розвиток учнів як методична проблема. Мовлення як діяльність. Питання мовленнєвого розвитку учнів в історії методичної науки.

Основні види мовленнєвої діяльності та мовленнєвих умінь. Аудіювання й читання, їх види. Говоріння й письмо. Збагачення словника учнів мовними засобами та формування нормативного мовлення. Монологічне й діалогічне мовлення.

Текст, його структура. Комунікативна спрямованість тексту. Види зв'язку між складовими тексту, мовні засоби вираження міжфразового зв'язку. Типові помилки в побудові текстів.

Типи мовлення. Змістові й функціональні відмінності між розповіддю, описом, роздумом. Структурні й мовні особливості кожного типу висловлювання. Поєднання різних типів мовлення в структурі тексту.

Стилі мовлення. Функції висловлювань.

Жанри різних стилів мовлення. Засоби творення стильового колориту тексту. Нейтральні й стилістично забарвлені мовні засоби. Стилістичне оформлення висловлювання кожного типу, його залежність від призначення тексту.

Засвоєння учнями основних понять та способів дії як основа роботи над формуванням монологічного мовлення. Навчання діалогічного мовлення. Діалог як форма повсякденного спілкування. Інші різновиди діалогів. Репліки учасників діалогу. Мовні особливості реплік.

Тема 2. Переказ у системі роботи над формуванням мовленнєвих умінь

Значення переказу як виду роботи. Добір текстів до переказу. Види переказів, значення й особливості проведення кожного з них. Підготовка до переказу. Мовний аналіз тексту під час підготовки докладного переказу.

Тема 3. Твір як вид роботи над формуванням мовленнєвих умінь

Значення твору як виду роботи. Види творів. Узаємозв'язок переказів і творів у системі формування мовленнєвих умінь. Підготовка до твору. Робота над змістом, планом та мовним оформленням твору.

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ОСНОВНИХ РОЗДІЛІВ ШКІЛЬНОГО КУРСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Тема 1. Методика вивчення розділів «Фонетика, орфоепія, графіка й орфографія»

Місце розділу в шкільному курсі української мови та основні підходи до його вивчення. Практичні цілі: виховання в учнів орфоепічно правильного, фонетично виразного мовлення; розвиток звукової культури мовлення; оволодіння фонетичною нормою; формування орфоепічних навичок; вироблення вмінь і навичок правильно артикулювати фонем; удосконалення дикції, виховання вміння володіти голосом (змінювати його за висотою, силою, темпом, тембром); збагачення учнів фонетичними засобами виразності мовлення; оволодіння навичками звуко-буквеного розбору з метою формування

орфоепічних і правописних умінь, чіткого розмежування звуків і літер із метою розуміння відповідності чи невідповідності між вимовою й написанням; формування вміння розпізнавати орфограми на основі звукового аналізу.

Робота з орфоепічним словником.

Специфіка дидактичного матеріалу до уроків фонетики.

Тема 2. Методика навчання лексикології та фразеології

Зміст шкільного курсу лексикології та завдання його вивчення.
Функціонально-комунікативний підхід до навчання розділу.

Методика ознайомлення учнів із лексичним значенням, багатозначністю слова, прямим і переносним значенням, із синонімами, омонімами, антонімами, архаїзмами та іншими лексичними категоріями, вивчення яких передбачено програмою.

Методика опрацювання фразеології української мови, шляхи засвоєння.
Збагачення мовлення учнів лексичними засобами мови та фразеологізмами.

Вироблення навичок роботи зі словниками різних типів.

Тема 3. Методика вивчення будови слова й словотвору

Значення й завдання засвоєння розділів «Будова слова» й «Словотвір».
Зв'язок у вивченні значущих частин слова (морфем) і способів словотворення з фонетикою, лексикологією, орфографією, орфоепією.

Шляхи подолання труднощів у виділенні основи (похідної й непохідної), кореня, префікса, суфікса. Розкриття значення морфем; уточнення й збагачення лексичного запасу учнів у процесі вивчення морфологічної будови слова; вироблення орфографічних навичок.

Практичне засвоєння словотвірних типів. Морфемний, словотворчий аналіз слів.

Утворення слів за вказаними моделями. Заміна словосполучень одним словом. Елементи етимологічного аналізу.

Тема 4. Методика вивчення частин мови

Значення й завдання вивчення частин мови в шкільному курсі.

Зв'язок засвоєння частин мови з фонетикою, орфографією. Вивчення морфології на синтаксичній основі. Наступність у вивченні розділу в початкових і 5–9 класах.

Методика вивчення загальних питань про частини мови на основі їх лексичних значень, морфологічних ознак, системи відмінювання, словотвору, синтаксичної ролі, особливостей сполучуваності.

Практичне формування понять «граматичне значення» й «граматична форма».

Функціонально-комунікативний підхід до вивчення частин мови, розвиток мовлення учнів під час опрацювання розділу.

Тема 5. Методика вивчення орфографії

Значення орфографії та її місце в шкільному курсі української мови, основні завдання. Короткий огляд методики вивчення орфографії.

Поняття про орфограму. Класифікація орфограм. Залежність навчання орфографії від принципів українського правопису.

Труднощі у вивченні орфографії, шляхи їх подолання.

Причини орфографічних помилок. Система роботи над орфографічними помилками. Методика виправлення, обліку й класифікації помилок. Критерії оцінювання орфографічних навичок учнів.

Єдиний шкільний режим грамотного письма й культури мовлення.

Робота з орфографічним словником.

Тема 6. Методика вивчення синтаксису

Значення й місце занять із синтаксису в шкільному курсі, зв'язок із морфологією, лексикологією, фонетикою, стилістикою. Узаємозв'язок комунікативного, структурного, семантичного, функціонального аспектів розгляду синтаксичних одиниць.

Розвиток мовлення учнів під час опрацювання синтаксичних тем.

Методика ознайомлення з поняттями словосполучення й речення, зв'язки слів у словосполученнях і реченнях, граматична основа речень, типи речень.

Методика вивчення складного речення. ССЦ як методична проблема. Робота над інтонаційним оформленням речень різних типів.

Тема 7. Методика вивчення пунктуації

Значення пунктуації, місце в шкільному курсі мови. Зв'язок у навчанні пунктуації з синтаксисом, розвитком мовлення й мислення учнів, виробленням навичок виразного читання.

Поняття про пунктограму. Залежність навчання пунктуації від характеру пунктограм, етапів навчання.

Види завдань. Робота над пунктуацією тексту.

Труднощі у вивченні окремих питань пунктуації (розділові знаки при відокремлених членах речення, при вставних реченнях, у безсполучникових складних конструкціях тощо), шляхи їх подолання.

Типи пунктуаційних помилок.

Методика виправлення, обліку й класифікації помилок. Причини пунктуаційних помилок. Виправлення помилок у пунктуаційному оформленні висловлювань.

Тема 8. Стилiстична робота в школі

Роль і завдання стилістичної роботи. Стилiстичні поняття й методика їх опрацювання. Місце роботи зі стилістики в шкільному курсі мови.

Початкове ознайомлення зі стилями. Використання текстів різних стилів як дидактичного матеріалу. З'ясування стилістичних можливостей виучуваних мовних одиниць.

Види стилістичних вправ. Запобігання стилістичним помилкам і виправлення їх.

Стилiстична робота в системі розвитку мовлення учнів. Оформлення ділових паперів. Документи з високим і низьким рівнем стандартизації. Реквізити документів. Мовні кліше в ділових паперах.

Опрацювання газетних жанрів. Суспільне значення виступів у періодичній пресі. Інформаційна замітка, замітка на дискусійну тему, стаття на морально-етичну тему, інші жанри.

Аналіз зразків. Створення текстів аналогічного спрямування.

Засвоєння учнями лінгвістичних засобів, що сприяють точності мовлення. Навчання школярів логічного викладу думок у різних типах і стилях мовлення.

Оволодіння школярами основними засобами виразного мовлення. Формування в учнів поняття про багатство мовлення.

Мовленнєвий етикет як методична проблема.

Засвоєння учнями правил мовленнєвого етикету в процесі навчання української мови.

ПОГЛИБЛЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ІЗ РІДНОЇ МОВИ НА УРОКАХ І ПОЗАКЛАСНИХ ТА ФАКУЛЬТАТИВНИХ ЗАНЯТТЯХ

Тема 1. Позакласна робота з української мови

Значення позакласної роботи з української мови. Принципи організації. Узаємозв'язок позакласної роботи з класними заняттями.

Зміст позакласної роботи.

Основні форми: заняття мовного гуртка; проведення мовних тижнів, тематичних вечорів, читацьких конференцій, дитячих ранків на мовні теми; випуск стіннівок, виготовлення альбомів, журналів, наочних посібників; підготовка повідомлень, доповідей, виступів, екскурсій, пов'язаних із роботою над мовою, виставок, мовних ігор, вікторин, конкурсів, олімпіад.

Елементи наукового дослідження в позакласній роботі.

Тема 2. Факультативні заняття з української мови

Факультативи з української мови як засіб здійснення диференційованого навчання, підвищення теоретичного й практичного рівня підготовки учнів з української мови, розвитку й поглиблення інтересу до предмета.

Програми факультативних курсів.

Специфіка роботи на факультативних заняттях.

Тема 3. Методична робота вчителя-словесника

Форми методичної роботи вчителя-словесника. Зміст і завдання роботи методичного об'єднання вчителів української мови та літератури.

Значення кабінету української мови та літератури для проведення уроків, навчально-методичної та позакласної роботи.

Шляхи підвищення фахової майстерності: науково-методична робота, атестація вчителів.

4.3. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ДАВНЯ УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

На сьогоднішній день вивчення творів давньої української літератури актуальне й необхідне як ніколи. Літописи, повчання, житія, інші жанри «красного письменства» доносять до нас багатогранну філософську, історичну, морально-етичну інформацію, проливають світло на подальший літературний процес.

У навчальних планах шкільної програми відводиться чимало часу й місця для вивчення окремих творів давньої української літератури. Деякі з них у середній школі почали вивчатися раніше, ніж у вузі («Велесова книга»). Цим і

продиктована вся серйозність підходу до вибору текстів давньої української літератури при детальному їх вивченні та аналізі в студентській аудиторії. Розширення текстуальних рамок, самої тематики й проблематики давніх текстів для студентів-філологів – завтрашніх учителів – має велике інтелектуальне, пізнавальне й виховне значення.

У цій програмі виділено етапні твори «Красного письменства» для вивчення та філологічного аналізу. Їх перелік можна було б продовжити, оскільки сама тематика текстів давньої української літератури надзвичайно багатогранна й невичерпна.

УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА ХІХ СТ.

Поняття «нова українська література» і література Нового часу в західно-європейській культурі. Джерела нової української літератури (С. Оріховський, П. Русин, барокова поезія, полемічна література, демократична сатира). Г. Сковорода – «предтеча» нової української літератури (І. Франко).

Народність (використання усної народної мови, демократизм, фольклоризм, орієнтація на читача з народу), світськість – провідні ознаки нової української літератури.

Літературна дискусія 20–40-х рр. ХІХ ст. про мову, зміст, межі розвитку нової української літератури та її зв'язки з російською літературою.

І. Котляревський як зачинатель нової української літератури, що завершив процес переходу від канонічної наднаціональної літератури до літератури, котра стає вираженням національного менталітету й буття. Періодизація нової української літератури.

Своєрідність літературного процесу перших десятиріч ХІХ ст. Бурлеск і його роль у новій українській літературі. Проблема «котляревщини» в сучасному літературознавстві. Просвітницький реалізм і сентименталізм. Творчість І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, П. Гулака-Артемовського.

Український романтизм. Нове прочитання цього художнього напрямку в працях М. Яценка, Т. Бовсунівської. Тематично-стильові течії українського романтизму.

Українська література 40–60-х рр. ХІХ ст. Тарас Шевченко – основоположник нової української літератури.

Поява критичного реалізму та його подальший розвиток в українській літературі 70–90-х рр. ХІХ ст.

Кінець ХІХ–початок ХХ ст. – доба модернізму в Україні.

УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА ХХ СТОЛІТТЯ

Література ХХ століття як явище формується після кількарічного періоду заборони українського слова у роки війни, але генетично вона пов'язана з естетичними процесами кін. ХІХ–поч. ХХ ст., коли почалася модернізація культури. Перші десятиріччя (10-ті, 20-ті роки) позначені інтенсивними стильовими пошуками. Але вже на початку 30-х років у межах тоталітарної системи формується, умовно кажучи, моностиль, точніше – метод

соціалістичного реалізму. Це перервало природний розвиток літературного процесу. У зв'язку з надзвичайною активізацією у ХХ ст. позалітературних чинників найоптимальнішою виглядає схема літературного процесу, яка синхронізується із процесами суспільного розвитку.

У зв'язку з цим виділяються такі «фази» літературного процесу в межах ХХ століття:

- література 1917–1921 рр.;
- література 20-х рр.;
- література 30-х рр.;
- література періоду війни (1941–1945 рр.);
- література першого повоєнного десятиліття;
- література періоду «відлиги»;
- література 60–80-х рр.;
- література 90-х рр.

Кожен із цих періодів має свою логіку літературного розвитку, концентрованим виявом якого є поява літературних груп 20-х рр. («Гарт», «Плуг», «ВАПЛІТЕ», «Літературний ярмарок» та ін.) і шкіл («Празька школа», «Київська школа»).

4.4. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Методика навчання літератури

як наукова дисципліна і навчальний предмет

Предмет і завдання методики навчання літератури. Складові дисципліни (історія, теорія та практика), їх взаємозв'язок.

Історія розвитку методики навчання літератури:

- зародження в епоху братських шкіл, роль у її становленні релігійних діячів (І. Вишенського, М.Смотрицького, Ф.Прокоповича);
- вплив філософії та освітньої діяльності Г.Сковороди, думок провідних діячів ХІХ ст. (Т.Шевченка, Л.Глібова, І.Нечуя-Левицького, І.Франка, Лесі Українки, Х.Алчевської, С.Васильченка та ін.) на становлення викладання літератури;
- розвиток методики навчання української літератури у ХХ ст.: праці О.Дорошевича, А.Машкіна, П.Волинського, Т. та Ф. Бугайків, О.Мазуркевича, О.Білецького, Є.Пасічника, К.Фролової, О.Бандури, Н.Волошиної та ін.;
- сучасний стан методичної науки, напрями й проблематика досліджень: екзистенціально-діалогічна модель викладання (Г.Токмань), навчальна модель інтерсуб'єктного навчання (В.Уліщенко), філософсько-історичний підхід та ідеаційно-концептуальний аналіз (Ю.Бондаренко), компаративне вивчення літератури (А.Градовський), контекстне вивчення літератури (В.Гладишев), вивчення літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв (С.Жила), навчально-технологічна концепція літературного аналізу (А.Ситченко), жанровий аналіз художніх текстів (Н.Романишина), стратегія профільного

навчання та концепція сучасного уроку літератури (В.Шуляр), розвиток креативних здібностей учителя-словесника тощо.

Упровадження теоретичних здобутків у практику навчання предмета.

Джерельна база: історичний та сучасний досвід освітніх закладів; теоретичні напрацювання вчених-методистів; експериментальна робота в школі.

Зв'язок методики навчання літератури з іншими гуманітарними дисциплінами – літературознавством, педагогікою, психологією, мовознавством, методикою навчання мови, мистецтвознавством, історією, філософією, естетикою, етикою тощо.

Методи наукового дослідження.

Вишівські підручники й посібники з методики навчання української та зарубіжної літератури. Навчально-методичні посібники для вчителів. Наукова періодика методичного спрямування: журнали "Дивослово", "Українська література в загальноосвітніх закладах", "Українська мова і література в школі", "Урок української", "Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах", "Всесвітня література в середніх навчальних закладах України", "Зарубіжна література в навчальних закладах" тощо.

Учитель літератури та його професійні якості

Психологічні якості вчителя, необхідні для викладання літератури: інтелектуалізм, розвиненість емоційної сфери та комунікативних можливостей, здатність до емпатії, демократизм у спілкуванні, екзистенційне сприйняття світу, повага до особистості учня тощо.

Основні рівні професійної підготовки словесника:

- філософсько-методологічний – засвоєння світоглядних концепцій, які вироблені людською думкою, уміння їх застосовувати з метою осмислення духовних, мистецьких та інших проблем;
- культурологічний – усвідомлення глобальних проблем світової і вітчизняної культури, тенденцій та шляхів їх розвитку, художньо-естетичної багатогранності й різноплановості;
- літературознавчий – розуміння місця літератури в загальнокультурних процесах, її специфіки як мистецтва слова; засвоєння художнього, літературно-критичного, літературно-теоретичного комплексу знань, які сформовані в процесі духовного становлення людства;
- психолого-педагогічний – знання психологічних закономірностей розвитку дитини, вікових особливостей сприйняття літератури, уміння використовувати мистецтво слова як засіб навчального й виховного впливу, формувати з його допомогою духовні якості школярів; розуміння загально-дидактичного виміру уроку літератури;
- методичний – оволодіння сумарною кількістю знань, умінь і навичок, які допомагають організувати процес викладання літератури, засвоєння учнями творів словесності, здатність їх застосовувати на практиці.

Учителі-новатори як взірці педагогічної майстерності. Їхній методичний досвід.

Шкільні курси української та зарубіжної літератури

Історія становлення шкільних курсів української та зарубіжної літератури. Їх соціальна та культурна значимість. Дискусійний характер змісту та побудови.

Навчальні, розвивальні й виховні завдання, які покладені в процес

викладання української та зарубіжної літератури в школі. Система знань, умінь та навичок, передбачених шкільними курсами.

Зміст і структура шкільних курсів української та зарубіжної літератури. Специфіка їх побудови в I–IV класах (формування навичок читання), у V–VII (формування первинних літературних знань, умінь і навичок), у VIII (підготовка до сприйняття історико-літературного курсу старших класів), у IX–XI класах (формування системних історико-літературних знань).

Принципи побудови шкільних курсів української літератури: хронологічний, жанрово-тематичний, лінійності, концентризму, історико-літературний.

Міжпредметні зв'язки шкільних курсів української та зарубіжної літератури.

Проблеми формування та вдосконалення названих літературних дисциплін у середніх навчальних закладах: їх структурування, текстуальне та теоретичне наповнення; співмірність між обсягом матеріалу та обсягом навчального часу, складність між тим, що пропонується для вивчення, і можливостями дітей; синхронізація у викладанні двох історико-літературних курсів, дублювання теоретичної інформації, установлення культурологічних взаємозв'язків між українською та зарубіжною літературою.

Наукова дискусія щодо формування шкільних курсів української літератури.

Програми середньої загальноосвітньої школи з української літератури – головний законодавчий документ у діяльності вчителя-словесника. Варіативність і змінність програм. Позитивні та негативні сторони програм. Їх зміст та структура: поділ на класи, розділи й рубрики, монографічні та оглядові теми. Місце розділів із теорії літератури, позакласного читання та літератури рідного краю в шкільних програмах. Твори для вивчення напам'ять.

Створення авторських програм учителями-словесниками.

Матеріальне забезпечення процесу викладання шкільних курсів літератури. Основні види літературних підручників та хрестоматій для дітей. Шкільні кабінети української літератури, бібліотеки, їх науково-методичне наповнення.

Форми викладання літератури

Урок – основна форма навчально-виховної роботи вчителя з учнями. Специфічні особливості уроків літератури та вимоги до них. Наукове та методичне забезпечення занять. Етапи підготовки та планування.

Загальне поняття про структуру уроку.

Макроструктура: вимоги до постановки теми та мети (навчальної, розвивальної та виховної) заняття, вибір типу, виду та планування основних етапів.

Мікроструктура уроку. Застосування методів і прийомів під час її планування та проведення.

Обладнання уроків літератури.

Різноманітність класифікацій уроків, що існують у педагогіці та методиці навчання літератури (І.Соболева, М.Кудряшова, В.Онищука, Є.Пасічника, В.Шуляра та ін.).

Типи уроків, що найчастіше застосовуються в процесі викладання літератури: урок засвоєння нових знань, формування умінь і навичок; урок застосування знань, умінь і навичок; урок узагальнення і систематизації знань,

комбінований урок. Межі їх використання. Стандартизовані структури.

Види уроків з української літератури, що базуються на шляхах аналізу: подієвому, композиційному, хронотопному, пообразному, словесно-образному, проблемно-тематичному, філософському, ідеаційно-концептуальному, жанровому, структурно-стильовому.

Уроки з позакласного читання та літератури рідного краю.

Нестандартні уроки: уроки-конкурси, уроки-диспути, уроки-вікторини, уроки-конференції, уроки-брейн-ринги, уроки-екскурсії, уроки-театралізовані постановки тощо. Вплив телебачення на розширення нестандартних форм навчання літератури. Специфіка їх застосування в навчальному процесі.

Системність у плануванні занять із літератури. Створення систем уроків у межах творчості письменника, літературного періоду або розділу.

Бінарні уроки з вивчення української та зарубіжної літератури, української літератури та інших навчальних предметів.

Календарне та поурочне планування процесу викладання літератури.

Позакласні форми, їх значення для літературної освіти та розвитку школярів. Види позакласної роботи: позакласне читання; літературні гуртки, випуск літературних видань у школі; театральні студії, студії декламації; літературне краєзнавство, походи та екскурсії, організація музейної справи; збирання фольклору; організація літературних вечорів, ранків, тижнів, декад тощо.

Факультативна робота. Планування позакласної та факультативної роботи.

Методи та прийоми викладання літератури

Загальне поняття про методи та прийоми викладання літератури. Різні підходи до їх класифікації.

Методи за характером логіки пізнання: аналіз, синтез, індукції, дедукції.

Методи за рівнями розумової діяльності: евристичний, репродуктивний та дослідницько-пошуковий.

Лекція, слово вчителя, усне повідомлення та їх властивості. Характер взаємодії вчителя та учнів під час лекції.

Позитивні сторони лекції: велика навчально-інформативна спроможність, економність у часі, прогнозованість ходу й змісту, ефективність в умовах викладу об'ємного, складного й малодоступного матеріалу. Особливості використання лекції під час вивчення оглядових та монографічних тем. Наставничі лекції.

Негативні сторони лекції: низький ступінь активності учнів, вікові бар'єри в сприйнятті школярами.

Застосування методу лекції відповідно до вікових можливостей школярів та специфіки навчального матеріалу.

Способи активізації пізнавальної діяльності під час лекції: яскравий фактаж; виконавська майстерність учителя; нестандартність викладу; проблемність; поєднання наукових матеріалів із художніми (фрагментами літературних творів, живописом, музикою тощо); виконання учнями завдань практичного змісту; застосування наочності та технічних засобів; задіявання учнів у ролі співдоповідачів; чергування з іншими методами; створення діалогічних ситуацій під час лекцій тощо.

Особливості методу бесіди, вимоги до неї. Види бесід: репродуктивна, евристична, узагальнювальна. Характер взаємодії вчителя та учнів під час бесіди.

Її позивні властивості: високий ступінь активізації школярів; застосування з різною дидактичною метою – перевірки та активізації набутих знань, їх осмислення та узагальнення.

Негативні риси: непрогнозованість розвитку; неефективність в умовах відсутності первинних знань; вивчення матеріалу високої інтелектуальної складності; неекономність у часі.

Шляхи подолання негативів: готовність учителя до імпровізації, комбінування з іншими методами.

Особливості методу самостійної роботи, його нижчого, вищого та найвищого рівнів. Відмінність завдань для самостійної роботи від запитань для бесіди. Характер взаємодії між учителем та учнями під час самостійної роботи.

Позитивні риси: розвиток самостійності дітей, практичних умінь і навичок; використання як в урочний, так і позаурочний час; застосування на всіх етапах засвоєння й перевірки навчального матеріалу.

Негативи: непередбачуваність результатів, які одержать учні; невідповідність можливостям усіх учнів класу; низький ступінь контрольованості діяльності школярів під час виконання.

Подолання недоліків: чіткість проведення інструктажу (забезпечення високого ступеня розуміння школярами поставленого завдання, шляхів його виконання, визначення часових меж роботи, форм, у яких має постати основний результат діяльності; відповідність завдань індивідуальним та віковим можливостям дітей.

Етапи проведення самостійної роботи: підготовка, виконання, перевірка.

Прийоми викладання літератури, розвитку творчих, мовленнєвих та інших здібностей школярів.

Методи контролю: поточний, тематичний та підсумковий.

Залежність вибору методів та прийомів від теми та мети уроку, поставлених дидактичних завдань, специфіки навчального матеріалу, психологічних можливостей дітей тощо.

Використання наочності та технічних засобів навчання

Наочність як принцип викладання літератури. Місце й роль наочності в процесі діяльності вчителя-словесника. Дидактичні завдання її застосування.

Принципи використання наочності та ТЗН: поглиблення знань дітей про літературний матеріал, що вивчається; посилення емоційних вражень школярів, раціональна мінімалізація присутності на уроках; підпорядкованість дидактичним завданням, які ставить учитель.

Види наочності: предметна, образна, словесна, умовно-схематична, динамічна, синтетична.

Види ТЗН: аудіозаписи, екранні посібники, телематеріали, комп'ютерні системи.

Недоліки у використанні наочності та ТЗН: витіснення ними з уроку головного предмета вивчення – літератури як мистецтва слова; ототожнення образів літературного твору з образами в інших видах мистецтва; невідповідність дидактичним завданням, інтелектуальній та емоційній спрямованості заняття.

Розвиток мовлення та творчих здібностей школярів

Основні напрями розвитку мовлення в шкільному курсі літератури. Усне й

письмове мовлення. Вплив вікових особливостей школярів на розвиток мовлення.

Розвиток усного мовлення: підготовка та проведення виступів школярів; рецензування усної відповіді учня вчителем та іншими школярами; культура ведення полеміки; боротьба за чистоту, правильність, логічність, точність і виразність мовлення школярів.

Функції письмових робіт: підготовка школярів до сприймання літературного матеріалу; застосування знань на практиці; формування літературознавчо-аналітичних можливостей; контроль знань; розвиток творчих здібностей. Використання письмових робіт на різних етапах вивчення літератури.

Письмові роботи аналітичного (літературно-критичні, публіцистичні) та образного (художні) характеру. Структури учнівських творів, їх жанрова обумовленість. Вимоги до кожного типу.

Творчий плагіат учнів як психолого-педагогічна проблема.

Стимулювання творчої активності й самостійності школярів: використання практично-дослідницької діяльності під час вивчення тексту; застосування проблемного навчання; активізація особистісного ставлення до зображеного; розвиток самостійності під час роботи з текстом; якісне забезпечення підготовчо-мотиваційних етапів до проведення письмових робіт; стимулювання творчої активності з допомогою позакласної роботи: проведення конкурсів на кращий твір, гуртків літературної творчості, диспутів, читацьких конференцій, випуск наочності (літературних стінгазет, альманахів, журналів творчості); забезпечення емоційного впливу на школярів різними видами мистецтва (музикою, живописом, театром, кіномистецтвом); спостереження за природою, краєвидами міст і сіл; усні розповіді про враження від яскравих подій (екскурсій, походів, випадки з життя тощо); використання тем письмових робіт, що стимулюють особистісний інтерес дітей.

Письмові роботи на основі інших видів мистецтва (картин, скульптури, архітектури, кіномистецтва, театральних вистав), особистих життєвих вражень школярів, їхнього соціального досвіду.

Навчальні та контрольні письмові роботи. Методика їх проведення.

Тренувальні вправи для виконання творів-роздумів: тлумачення змісту поставленої теми письмової роботи, добір епіграфів; актуалізація опорних знань школярів про вид та структуру письмової роботи, яка буде виконуватися, проблеми, порушені темою твору; обговорення змісту кожної частини творчої роботи; запитання-відповіді школярів до літературного тексту як тренувальна вправа перед написання твору; складання та вдосконалення плану; добір цитат та тлумачення їх змісту; повторне перечитування й коментування тих епізодів художнього тексту, які в першу чергу стануть матеріалом для осмислення в письмовій роботі; обговорення книг, творів живопису, кіномистецтва, скульптури тощо, які сприяють розумінню учнями суті проблем, поставлених темою твору; аналіз літературно-критичних праць, суголосних із темами учнівських письмових робіт; рецензування учнями творів-роздумів однокласників.

Підготовка учнів до написання художніх творів: ознайомлення учнів із жанровими особливостями художнього твору, що буде створюватися; актуалізація знань дітей про жанрові особливості; написання творів за поданим

початком, кінцівкою або серединою, на основі пропонованого плану; придумування власних продовжень або вставних фрагментів до відомих літературних чи фольклорних текстів; колективне складання; виявлення структурних схем відомих літературних текстів, написання власних творів.

Створення вчителем пам'яток для написання різних видів письмових робіт аналітичного та художнього характеру.

Розвиток мовлення й творчих здібностей школярів в умовах позакласної роботи з літератури: літературних гуртків, театральних студій, студій декламації, у процесі підготовки позакласних заходів.

Вивчення різних видів навчального матеріалу на уроках літератури

Підготовка школярів до сприймання навчального матеріалу

Психологічні основи етапу підготовки до сприймання художнього твору. Інтелектуальна готовність та емоційний настрій учнів, способи забезпечення. Мотивація інтересу дітей до літературного матеріалу.

Види діяльності на етапі підготовки:

- актуалізація опорних знань учнів з історії та теорії літератури, інших навчальних дисциплін (мови, історії, географії, образотворчого мистецтва, музики тощо), про суспільно-політичні, духовно-культурні, морально-етичні проблеми, звернення до особистісного досвіду школярів;
- озвучення інформації про історію написання, публікування, сценічну історію, літературні традиції, що впливали на митця, історичні обставини появи твору;
- пояснення незрозумілих для учнів моментів: значень важких для тлумачення лексичних одиниць чи словесних конструкцій; художньо-естетичних та філософських систем, застосованих автором; суспільно-політичних та історичних реалій, змальованих у тексті; теоретичних особливостей творчості; постановка проблемних завдань для дослідження сюжетно-композиційної, образної, мовностилістичної, проблемно-тематичної, ідейної, жанрово-родової структури тексту;
- залучення документально-публіцистичних, літературно-критичних, біографічних джерел тощо;
- використання творів різних видів мистецтва та ТЗН на етапі підготовки;
- проведення екскурсій до літературних, історико-краєзнавчих музеїв, бібліотек, у місця, змальовані автором;
- зустрічі з письменниками, літературними критиками, артистами, іншими видатними людьми, свідками, зображеного у творі;
- виконання письмових робіт на етапі підготовки.

Сприймання і осмислення учнями навчального матеріалу, формування умінь і навичок школярів.

Організація процесу сприймання

Вікові особливості сприймання учнями художніх текстів. Вивчення літературних зацікавлень школярів. Роль читання для літературної освіти.

Відмінності в сприйманні творів української (оригінальної) та зарубіжної (перекладної) літератури. Ознайомлення школярів із різними перекладами одного тексту зарубіжної літератури. Методичні можливості та педагогічна

доцільність цього виду діяльності.

Види читання: коментоване, виразне, мовчазне, уголос, первинне й повторне. Особливості читання в класі й удома.

Використання комп'ютерних технологій під час організації процесу сприйняття на уроках літератури.

Етап сприймання навчальної інформації в структурі окремих занять.

Способи стимулювання читацької активності: психологічний феномен учителя; вступне слово педагога; рекомендації книг, у яких змальована сфера зацікавлень школярів; заохочення оцінкою та регулярна перевірка знань змісту текстів, стандартні й нестандартні форми перевірки; організація домашнього читання школярів; залучення школярів до різних видів практичної роботи з текстом; виразне читання творів, їх фрагментів учителем та підготовленими учнями на уроках; наочна пропаганда літератури; походи в бібліотеки, формування в учнів бібліографічних знань та навичок; розкриття ролі читання в духовному житті людини; ознайомлення школярів із літературною періодикою; зустрічі з письменниками, дослідниками літератури.

Роль класних та позакласних форм роботи в організації процесу читання.

Осмилення літературного матеріалу: загальні положення

Психологічні основи процесу.

Аналіз художнього твору на уроках літератури: загальне поняття, його літературознавчий та методичний вимір. Використання концепцій, створених літературознавцями, під час осмилення художнього матеріалу.

Шляхи створення проблемності.

Принципи аналізу: науковості; дидактизму; екзистенційності; аналітизму; емоційності; урахування словесної природи літератури, її змістових та формотворчих засобів; світоглядно-філософського та естетичного історизму; ідеаційності та міфологізму; інтертекстуальності та діалогізму; урахування особливостей художньо-історичного моделювання; феноменальності та художньої історичності; індивідуалізації творчої постаті та аксіологізму.

Історико-генетичний та історико-функціональний підхід до аналізу художнього твору.

Загальне поняття про шляхи аналізу. Їх роль у забезпеченні планомірності та системності процесу осмилення літературного матеріалу.

Прийоми аналізу: повторне перечитування; проведення зіставлень у межах одного літературного твору, між творами одного або різних письменників, літературних творів з іншими видами мистецтва, життєвими фактами, особистим досвідом школярів.

Компаративний аналіз. Установлення інтертекстуальних зв'язків між творами української та зарубіжної літератури на уроках словесності.

Літературознавчі вміння й навички. Їх види та формування відповідно до вікових особливостей дітей.

Етап осмилення навчального матеріалу, формування умінь і навичок у структурі окремого уроку. Специфіка застосування основних методів викладання літератури.

Використання з метою сприймання та осмилення літератури уроків засвоєння нового навчального матеріалу, формування умінь і навичок,

застосування знань, умінь і навичок. Методичні аспекти їх проведення.

Наочність, технічні засоби навчання, комп'ютерні технології та їх роль в організації процесу осмислення літератури.

Робота з оглядовими історико-літературними та біографічними матеріалами

Знання, уміння й навички, як учні одержують під час вивчення оглядових тем, життєвого шляху письменника.

Оглядові теми в шкільному курсі літератури, їх місце та роль. Специфічні особливості: випереджальний характер щодо творів, які вивчатимуться текстуально, стислість у часі, інформативна насиченість. Лекція та бесіда як методи проведення оглядових занять, роль самостійної роботи в їх підготовці.

Особливості засвоєння учнями біографічних матеріалів на різних етапах здобування літературної освіти. Типові недоліки цього процесу, методика їх подолання.

Принципи викладання життєпису: підвищена увага до світоглядно-психологічного феномена митця; показ людської та творчої неординарності художника; залучення яскравого фактажу; установлення зв'язку між біографічним та літературним матеріалом.

Шляхи вивчення біографій: хронологічний, тематичний, комбінований.

Типи біографічних матеріалів: образний, логічний, комбінований. Їх джерела.

Види біографічних розповідей: про окремі життєві факти; коротка розповідь про життя; повна розповідь про життя; коротка розповідь про життя й творчість; повна розповідь про життя й творчість.

Використання типів біографічних матеріалів та видів розповідей відповідно до віку школярів та особливостей життєвого шляху автора.

Виконання учнями письмових робіт на основі життєпису письменника.

Біографічні підходи до аналізу художніх творів. Планування систем уроків для контекстуального вивчення біографічного та літературного матеріалу.

Стандартні та нестандартні форми викладання біографічного матеріалу: уроки сприймання й осмислення навчального матеріалу, комбіновані уроки, уроки-семінари, конференції, зустрічі тощо.

Підготовка біографічних лекцій, самостійна робота школярів під час вивчення цього навчального матеріалу.

Організація та проведення комп'ютерних презентацій оглядового та біографічного характеру.

Методика вивчення сюжетно-композиційної організації тексту

Знання, уміння й навички, які учні одержують під час вивчення сюжету й композиції літературного твору.

Шляхи аналізу, що базуються на сюжетно-композиційній організації тексту: за автором (послідовний та композиційний), хронотопний. Планування системи уроків відповідно до вказаних шляхів аналізу.

Прийоми вивчення сюжету та композиції літературного твору:

- переказування окремих епізодів або твору в цілому, види переказів (переказ-витяг, близький до тексту, стислий, художній);

- обговорення та поглиблений аналіз сюжетно-композиційних частин, відбір епізодів для поглибленого аналізу; з'ясування художньої ролі окремого сюжетного епізоду чи композиційної частини; аналіз епізоду, який найбільше вразив учнів; виконання письмових робіт аналітичного характеру, спрямованих на поглиблене дослідження сюжету й композиції;
- "склеювання" літературного твору; "імітування зовнішньої композиції твору"; складання кіносценарію; інсценізація; усне малювання; створення ілюстрацій і захист малюнків; складання синонімічних назв до авторських заголовків розділів, частин, дій;
- зіставлення сюжетних епізодів або композиційних частин літературного твору між собою та зі створеними до них ілюстраціями художників; установа зв'язку між подіями у творі;
- теоретичне засвоєння та розмежування понять "сюжет" і "композиція"; визначення учнями етапів розвитку сюжету; аналіз композиції;
- виявлення та аналіз мандрівних сюжетів, їх ролі в розвитку української та зарубіжних літератур.

Методика створення сюжетно-композиційних планів: поділ тексту на сюжетні частини; корегування учнями планів, пропонує вчителем; складання звичайного сюжетного плану у вигляді розповідних або називних речень; заміна цитатних планів на прості; складання цитатних планів; складання планів за допомогою прислів'їв та приказок; складання планів у вигляді питальних речень; створення складних планів.

Застосування хронотопного аналізу для творів із мікро- та макроісторичною картинами світу. Установлення зв'язків між хронотопами (статичних та динамічних). Вивчення текстів із проявами аісторизму.

Робота з позасюжетними елементами: теоретична класифікація позасюжетних елементів; визначення їх художньої ролі; види вправ, аналогічні для опрацювання сюжету та композиції.

Особливості вивчення сюжетно-композиційної структури тексту в середніх і старших класах.

Аналіз образів-персонажів

Знання, уміння й навички, які учні одержують під час характеристики літературних героїв.

Пообразний шлях аналізу художнього твору. Планування системи уроків на основі пообразного аналізу.

Індивідуальна характеристика героїв. Літературознавча та морально-етична оцінка образів-персонажів.

Шляхи аналізу персонажів: на основі літературознавчої схеми дослідження героїв; за рисами їхнього внутрішнього світу; на основі поглибленої психологічної характеристики та психології вчинку; за розвитком сюжету або зовнішньої композиції; на основі окремих художніх фрагментів, пропонує вчителем або учнями; у зв'язках із хронотопною структурою; у контексті з проблематикою; крізь призму жанрово-родової, стильової, світоглядної специфіки тексту; на основі ключових мовних деталей як засобів характеротворення; крізь призму морально-етичних, суспільно-політичних, ментальних, філософських категорій тощо, у системі "виклик – відгук", на основі

ціннісно-цільової стратегії образу, міжобразної взаємодії тощо.

Створення проблемних ситуацій у процесі вивчення героїв літературних творів.

Прийоми роботи з образами-персонажами:

- дослідження засобів творення персонажів (мови, дій та вчинків, стосунків між персонажами, позасюжетних елементів тощо); виявлення авторського ставлення до героя;
- зіставлення поведінки, мови, роздумів, почуттів героя, його портретних характеристик у різних епізодах; зіставлення літературних героїв із їхніми прототипами; порівняльна характеристика персонажів у межах одного твору; зіставлення героїв із різних творів української та зарубіжної літератури; порівняння образів-персонажів із їхнім утіленням в інших видах мистецтва (живописі, скульптурі, кіно- та театральному мистецтві); створення учнями ілюстрацій до образів-персонажів; використання дитячих малюнків під час аналізу дійових осіб;
- з'ясування художньої ролі персонажа в тексті; визначення художнього надзавдання героя; виявлення центрального персонажа в тексті;
- "сповідь героя"; "інтерв'ювання героя"; підготовка та проведення читання в ролях; простеження етапів розвитку характеру персонажа; дослідження головних періодів життєвого шляху персонажа; складання заголовків до етапів життєвої долі;
- активізація особистісного ставлення школярів до образів-персонажів; осмислення педагогічної функції героя;
- використання суджень критиків під час аналізу образів-персонажів;
- складання плану характеристики образу-персонажа та підготовка зв'язної розповіді про героя; добір цитат; складання цитатного плану характеристики образу-персонажа;
- письмові роботи аналітичного характеру під час аналізу образів-персонажів;
- виявлення типового в образах-персонажах: типологічні зіставлення окремих героїв; співвіднесення внутрішнього світу літературного героя з психологією нації, прошарку, типу людей чи художніх героїв; оцінка героя як психологічного чи художнього еталона; осмислення надчасового значення образів-типів; типологічне моделювання в межах одного або декількох творів; аналіз вічних образів;
- методика проведення узагальненої оцінки героїв.

Групова характеристика героїв. Аналіз системи персонажів.

Особливості вивчення образів-персонажів у середніх і старших класах.

Проблемно-тематичний, філософський та ідеаційно-концептуальний напрями у викладанні літератури

Знання, уміння й навички, які учні одержують під час вивчення тематики, проблематики та ідейного змісту художніх творів.

Проблемно-тематичний, філософський та ідеаційно-концептуальний аналіз художнього твору. Моделювання системи уроків на їх основі.

Різні види проблемно-тематичного аналізу: сюжетно-концептуальний, концептуально-образний, концептуально-словесний, концептуально-жанровий,

концептуально-стильовий.

Вплив вікових особливостей школярів на застосування проблемно-тематичних, філософських чи ідеаційно-концептуальних підходів до вивчення літератури.

Види роботи з тематикою та ідейним змістом художнього тексту: теоретичне розмежування на уроках понять "тематика" та "ідейний зміст", "тематика" та "тема", "ідейний зміст" та "ідея" твору; складання тематичного плану та плану ідейного змісту; дослідження ролі кожного з художніх компонентів та змістових частин твору у вираженні теми та ідеї; пошук та аналіз мовно-сміслових центрів, які стисло виражають тему та ідею; осмислення ідейно-тематичного змісту заголовків та епіграфів до творів; зіставлення варіантів авторських назв творів; складання учнями власних назв до літературних творів та добір епіграфів; виведення ідеї з авторської позиції та конфлікту твору; зіставлення ідейно-тематичного змісту літературних творів з аналогічним рівнем творів інших видів мистецтва.

Опрацювання проблематики: виявлення проблематики в усіх художніх компонентах твору; розмежування проблем на головні та другорядні; класифікація проблематики; складання проблемно-тематичних планів літературного твору чи творчості письменника; простеження еволюції проблематики в межах творчості одного письменника; зіставлення способів художнього розв'язання споріднених проблем різними письменниками; дослідження розвитку вічних тем в історії вітчизняної та світової літератури.

Виконання учнями письмових робіт аналітичного характеру, присвячених проблематиці твору, його ідейному змісту та тематиці.

Жанрово-родова специфіка у вивченні літератури

Знання, уміння й навички, які учні одержують під час вивчення жанрово-родової організації літературних творів. Ознайомлення учнів із виникненням й еволюцією жанрів в українській та зарубіжній літературі.

Жанрово-родовий та комбінований шляхи аналізу. Планування системи уроків із їх допомогою.

Жанрово-родові особливості епосу, драми та лірики, їх вплив на методику аналізу. Місце епосу, лірики й драми в шкільних програмах. Їх оглядове та текстуальне вивчення.

Психологічні особливості сприйняття учнями родів та жанрів літератури. Створення інтелектуального та емоційного фону для вивчення кожного, мотивація діяльності школярів під час їх опрацювання.

Шляхи аналізу, що продуктивні для епічних, ліричних і драматичних текстів, їх адаптація до кожного випадку.

Специфіка вивчення лірики:

- принципи групування (тематичний, жанровий, хронологічний, за належністю до поетичних збірок, проблемний, комбінований) ліричних творів для вивчення та планування системи уроків відповідно до них;
- етапи роботи з ліричним твором; оцінка художніх складових поетичного тексту; зіставлення різних поезій; зіставлення різних авторських варіантів однієї поезії; звичайний та порівняльний аналіз виконавської майстерності акторів під час прочитання поезій; прослуховування та аналіз пісенних утілень поезій;

способи створення емоційного фону під час вивчення лірики.

Родові особливості вивчення драми: аналіз драматичних творів у контексті історії театру; ознайомлення з театральною термінологією; перегляд та аналіз вистав, їх зіставлення з драматичними текстами; використання рецензій театральних критиків; ознайомлення зі сценічною історією п'єси; аналіз звукового втілення мови персонажів акторами; зіставлення манери виконання однієї ролі різними акторами (на основі мемуарів, оцінок критики); зустрічі з акторами; написання учнями рецензій на театральні вистави.

Жанрово-родова різноплановість фольклору та її вплив на вибір шляхів аналізу. Вивчення фольклору у зв'язку з іншими видами творчості – музичним мистецтвом, розповіданням та співом, календарно-побутовою обрядовістю.

Вивчення казок: етапи роботи з казкою; читання казок; розповідання; інсценізування; створення ілюстрацій; засвоєння жанрових особливостей казки; складання учнями казок; зіставлення казок із їх екранним утіленням.

Труднощі школярів під час засвоєння прислів'їв та приказок – невміння розмежовувати, пояснювати зміст. Способи їх подолання: тлумачення змісту; визначення жанрових особливостей; створення ілюстрацій та написання оповідань за змістом прислів'їв та приказок; добір синонімічних одиниць, прислів'їв і приказок з одним і тим же словом як назв до ілюстрацій, літературних текстів чи їх частин; оцінка поведінки персонажів за допомогою прислів'їв та приказок; визначення в мовній структурі художніх творів та пояснення їх ролі в них; формулювання тем уроків за допомогою прислів'їв та приказок.

Вивчення загадок: загадування й відгадування; етапи створення учнями загадок.

Види роботи з байкою: засвоєння її жанрових ознак; зіставлення різних утілень одних і тих же байкових сюжетів; читання байки в особах; складання простих і цитатних планів; ілюстрування байок; методика їх складання.

Вивчення дум та історичних пісень: увага до виконавської майстерності творців та історичної основи; засвоєння жанрових ознак; прослуховування музичних утілень та їх аналіз.

Вивчення пісень календарно-обрядового циклу: установлення зв'язку з обрядами; пояснення світоглядно-релігійного змісту; зіставлення варіантів; задіявання учнів у календарну обрядовість.

Написання учнями власних ліричних та епічних творів різної жанрової природи (поезій, казок, оповідань, новел, прислів'їв і приказок, загадок, байок). Розвиток літературних здібностей дітей відповідно до кожного жанру.

Мовно-образні підходи до вивчення літератури

Знання, уміння й навички, які учні одержують під час вивчення мови та стилю письменника.

Дослідження художнього твору крізь призму мовно-образних деталей (словесно-образний аналіз).

Принципи аналізу мовної тканини тексту.

Прийоми опрацювання художньої мови:

- виразне читання та переказування епізодів, у яких найбільш яскраво виявлена мовна оригінальність стилю автора; аналіз мови в процесі підготовки тексту до виразного читання;

- лексичний, фразеологічний коментар до твору або його фрагментів; робота зі словниками на уроках літератури; визначення асоціативно-сміслового комплексу мовного образу; аналіз смислового навантаження мовних засобів, виявлення підтексту; заміна учнями образних зворотів, узятих із літературного твору, звичайними мовними конструкціями;
- зіставлення різних мовних редакцій тексту; зіставлення мовно-художніх засобів літературних творів та засобів живопису, музики; "редагування" мови авторського тексту; "стилістичний експеримент";
- спостереження за використанням автором лексичних пластів; дослідження синонімічних рядів у художньому тексті; складання синонімічних рядів до мовних зворотів автора; виявлення фонічної та метричної структури тексту; зіставлення художнього мовлення різних письменників; укладання словників авторських художніх висловів;
- письмові роботи аналітичного характеру для поглибленого вивчення мовної своєрідності творчості автора; відбір школярами мовно-художніх зворотів для використання в письмових роботах;
- різні види класифікацій мовних засобів (в окремо взятому фрагменті, у творі або творчості в цілому; одного або різних засобів);
- зіставлення мовних особливостей різних перекладів одного твору зарубіжного письменника.

Методика "повільного читання" – основний напрям вивчення мови художнього твору на уроках літератури.

Специфіка засвоєння учнями мовно-теоретичних понять.

Структурно-стильовий аналіз

Теоретичні засади вивчення стилю письменника. Труднощі, які трапляються в методичній практиці під час опрацювання школярами поняття "індивідуальний стиль письменника", їх подолання.

Основні засади структурно-стильового аналізу.

Прийоми роботи зі стилем письменника: виявлення чинників формування стилю окремого автора; з'ясування особливостей літературних течій і напрямів, їх вплив на індивідуальний стиль митця; зіставлення стилістичних особливостей різних творів або творчості різних письменників; простеження стильової еволюції в межах індивідуального стилю автора; зіставлення особливостей літературного стилю письменника зі стилем художників інших видів мистецтва.

Особливості вивчення авторського стилю в середніх і старших класах.

Вивчення теорії літератури та літературно-критичних праць

Теоретичні знання, уміння й навички як складова частина літературної освіти школярів.

Місце теоретичних рубрик у шкільному курсі літератури. Загальні принципи вивчення теорії літератури: прив'язаність до конкретного художнього тексту; необхідність ілюстрування художнім матеріалом; необхідність повторення й закріплення, систематизації та практичного застосування в навчальній діяльності.

Система понять для засвоєння в середніх та старших класах, її підпорядкованість віковим можливостям школярів.

Види роботи під час вивчення теорії літератури: актуалізація знань школярів із теорії літератури; спостереження над літературним текстом перед визначенням теоретичного поняття; теоретичне визначення понять; спостереження над літературним текстом після засвоєння теоретичного поняття; застосування теоретичних знань під час аналізу літературного матеріалу в подальшій навчальній практиці; розширення й поглиблення теоретичних понять.

Місце літературно-критичних праць у шкільному курсі літератури. Мета їх застосування на уроках під час вивчення літературного, історико-літературного та біографічного матеріалу.

Способи використання літературно-критичних праць або їх фрагментів у практиці викладання літератури: у якості епіграфів та тем уроків; під час лекційного викладу нового навчального матеріалу; для створення проблемних ситуацій; для організації самостійної роботи школярів.

Прийоми опрацювання літературно-критичних праць: добір цитат для використання в усних виступах та письмових роботах; коментування змісту в цілому або окремих положень; конспектування статті, складання її плану або тез; опрацювання статті на основі запитань до тексту, які поставив учитель чи сформулювали учні; усний або письмовий переказ статті; ілюстрування думок критика фрагментами з художнього твору; "суперечка з критиком"; створення рефератів та доповідей на основі критичних праць.

Узагальнення, систематизація та перевірка літературних знань, умінь, навичок школярів

Місце та специфіка проведення етапів узагальнення в середніх і старших класах.

Стандартні та нестандартні форми здійснення узагальнень і систематизації.

Урок узагальнення знань, умінь і навичок школярів, його структура та застосування.

Етап узагальнення та систематизації в структурі окремого уроку. Види роботи під час його проведення: бесіди-узагальнення, підсумкове слово вчителя чи учнів, звіти школярів про виконання поставлених завдань.

Використання нестандартних уроків (семінарів, уроків-конференцій, диспутів тощо), позакласних заходів (переглядів і обговорень кінофільмів, театральних вистав, проведення літературних вікторин, конкурсів, вечорів та ранків, походів тощо).

Виконання творів-роздумів узагальнювального характеру. Письмові роботи за наскрізними темами й проблемами української та зарубіжної літератури.

Етап перевірки домашнього завдання в структурі уроку. Його педагогічна роль та методичне забезпечення.

Структура й застосування комбінованих уроків та уроків перевірки знань, умінь і навичок школярів.

Використання комп'ютерних технологій із метою узагальнення та перевірки знань школярів.

4.5. ЗМІСТ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

4.5.1. ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ

4.5.1.1. Педагогіка та психологія у структурі сучасних наук.

4.5.1.1.1. Об'єкт, предмет психології. Психіка як об'єкт психології. Психічні явища як предмет психології. Основні категорії психології: психіка, свідомість, особистість, діяльність, спілкування, образ. Структура та основні галузі психології. Фундаментальна та прикладна психологія.

4.5.1.1.2. Педагогіка в системі наук про людину. Об'єкт, предмет, функції та завдання педагогіки. Основні категорії педагогіки: освіта, навчання, виховання, формування, розвиток, самоосвіта, самовиховання, саморозвиток. Структура та основні галузі педагогіки.

4.5.1.2. *Загальні закономірності розвитку особистості.* Процес розвитку особистості. Біологічні (вродженість, спадковість) та соціальні (соціалізація, середовище, діяльність та виховання) чинники та закони психічного розвитку особистості. Співвідношення понять «людина», «особа», «індивід», «особистість» та «індивідуальність». Вікова періодизація психічного розвитку особистості (за Е. Еріксоном).

4.5.1.3. *Соціалізація особистості:* сутність, етапи (первинна, вторинна), механізми (адаптація, інтеграція). Суб'єкти (сім'я, формальні та неформальні групи однолітків) і агенти (освіта, традиційні ЗМІ: та нові медіа: Інтернет, соціальні мережі) соціалізації. Поняття ресоціалізації. Закономірності психічного розвитку та принципи навчання і виховання як основні механізми соціалізації та розвитку особистості учня.

4.5.1.4. *Характеристика особистості учня як суб'єкта освітнього процесу.* Вікові та індивідуально типологічні особливості розвитку особистості та їх урахування в освітньому процесі. Мотиви та мотивація особистості. Потреби, інтереси, переконання, ідеали. Спрямованість особистості. Мотивація навчальної діяльності. Гра, навчання, праця як види діяльності. Діяльність учня в освітньому процесі та її види. Сутність та характеристика навчальної діяльності школяра. Цінності та ціннісні орієнтації особистості. Життєві перспективи. Цілі життя. Самоактуалізація та самореалізація особистості: сутність та риси.

4.5.2. ІСТОРІЯ І ТЕОРІЯ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ

4.5.2.1. Педагогічна та психологічна думка XVII - початок XX ст.

4.5.2.1.1. Психологічна думка XVII - початок XX ст. О. Лазурський: вчення про нахили та обдарованість особистості. Психологія як наука про безпосередній досвід: В. Вундт Г. Еббінгауз: закони пам'яті. Крива забування Г. Еббінгауза.

4.5.2.1.2. Педагогічна думка XVII - початок XX ст. Педагогічна теорія Я.-А. Коменського. В Проблеми розвитку особистості у педагогічній спадщині Г. Сковороди. Кордоцентризм у психолого-педагогічних поглядах П. Юркевича. «Вільне виховання» в педагогічній системі М. Монтезорі. М. Грушевський про українську мову й українську школу. Антропоцентризм як провідна ідея творчості К. Ушинського. Полікультурність - головний принцип педагогічної позиції М. Драгоманова.

4.5.2.2. Педагогічна та психологічна думка XX - початку XXI ст.

4.5.2.2.1. Психологічна наука XX - початку XXI ст. про освітній процес та

розвиток особистості. Психоаналітична теорія З. Фрейда. Структура особистості: Воно (Id), Я (Ego) і Над-Я (Super Ego). Етапи психосексуального розвитку особистості. Механізми психологічного захисту особистості. С Індивідуальна психологія А. Адлера. Комплекс меншовартості. Аналітична психологія К.-Г. Юнга. Структура особистості. Архетипи колективного несвідомого. Неофройдизм (Е. Фромм, Е. Еріксон). Класичний біхевіоризм (Дж. Уотсон, І. Павлов, Б. Скіннер) та необіхевіоризм (А. Бандура). Гуманістична психологія (А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл, І. Ялом). Генетична психологія Ж. Піаже. Ідеї педагогічної психології у працях С. Балея. Костюк про навчально-виховний процес та психічний розвиток учнів. Теорія вчинку В. Роменця.

4.5.2.2.2. Педагогічна думка ХХ - початку ХХІ ст. Гуманістична педагогіка В. Сухомлинського. С. Френе: школа успіху і радості. Вальдорфська школа: ідея цілісного виховання (Р. Штайнер). Концепція соціально-особистісного виховання А. Макаренка. Виховний ідеал Г. Ващенко. Система української освіти: принципи, види, рівні освіти, типи закладів освіти (згідно із Законом України «Про освіту» (чинна редакція)).

4.5.3. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ У ПЕДАГОГІЦІ ТА ПСИХОЛОГІЇ

4.5.3.1. Планування та забезпечення якості дослідження. Наукові дослідження в педагогіці та психології: різновиди, проблема, мета, завдання, об'єкт, предмет. Програма дослідження: структура, вимоги до її складання та етапи дослідження. Гіпотези дослідження: теоретичні, емпіричні, статистичні. В Вибірковий метод: генеральна сукупність, вибірка, основні вимоги до формування вибірки, методи формування. Якість інформації: репрезентативність, валідність, надійність.

4.5.3.2. Методи збирання інформації. Спостереження: види, переваги і недоліки, роль спостерігача. Експеримент: види (констатувальний, формувальний, природний, лабораторний) та основні етапи проведення. Поняття «тестування». Види тестів: проєктивні тести, тести дослідження особистості, тести пізнавального розвитку, тести досягнень, педагогічне тестування. Методи опитування. Анкетування (поштові, пресові, он-лайн, експертні, індивідуальні, групові). Анкета: види питань, методичні вимоги до композиції анкети та до формулювання питань. Інтерв'ювання. С Експертні опитування (метод експертної оцінки): пошук, відбір та підготовка експертів. Види і процедури експертного опитування. Соціометрія: процедура застосування та інструментарію (анкета, шкали). Аналіз продуктів діяльності. Аналіз документів. Контент-аналіз.

4.5.3.3. Методи аналізу емпіричних даних. Вимірювання: визначення, види, рівні. Описова статистика. Кількісний та якісний аналіз даних. Аналіз кореляційного зв'язку між двома змінними. Коефіцієнти кореляції.

4.5.4. ПРИКЛАДНІ ПСИХОЛОГО ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ОСВІТИ, НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

4.5.4.1. Освіта і навчання особистості.

4.5.4.1.1. Дидактика як теорія освіти і навчання: її сутність, основні категорії. Парадигми освіти і навчання (гуманістична, особистісноорієнтована, компетентнісна, рефлексивна). Процес навчання: сутність і зміст, двосторонній характер, функції (освітня, виховна, розвивальна), структурні елементи

навчання (мета, завдання, зміст, методи, засоби, форми організації навчання, його результати). Навчання, учіння, научіння. Поняття про базові принципи навчання та їх характеристика. Зміст освіти в сучасній школі: сутність та основні поняття. Знання, уміння, навички, компетентності.

4.5.4.1.2. Структура навчально-пізнавальної діяльності учнів (сприймання - осмислення - розуміння узагальнення - закріплення). Пізнавальний інтерес, умови його розвитку у навчанні. Етапи та рівні засвоєння знань.

4.5.4.1.3. Методи навчання, їх характеристика та класифікації за: джерелом інформації (словесні, наочні, практичні); характером пізнавальної діяльності (пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемного викладу, пошукові); логікою пізнання (індуктивні, дедуктивні, традуктивні). Загальні вимоги до вибору методів навчання. Засоби навчання: їх ознаки, функції та характеристика. Технічні засоби навчання (візуальні, аудіальні, аудіовізуальні, мультимедійні, інформаційно-комунікаційні). Види навчання (пояснювально-ілюстративне, проблемне, програмоване, індивідуальне, інтегроване, диференційоване, ігрове, дистанційне). Компетентнісний підхід у навчанні.

4.5.4.1.4. Форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів: фронтальна, групова, кооперативна, колективна, парна, індивідуальна. Урок як форма організації навчання. Типи і структура уроків за дидактичною метою. Вимоги до підготовки вчителя до уроку. Активні (соціально-психологічні) форми організації освітнього процесу, їх різновиди: тренінг, диспут, ділова гра, круглий стіл, олімпіада, конкурс, виставка учнівської творчості. Позаурочні форми навчання: факультативні заняття, просемінари, практикуми, секції, навчальні екскурсії, предметні гуртки, додаткові групові, індивідуальні заняття, домашня навчальна робота учня.

4.5.4.1.5. Поняття про контроль навчання, його функції. Види, форми і методи контролю. Рівні навчальних досягнень учнів та їх характеристика. Критерії і норми оцінювання успішності учнів. Поточне, тематичне та підсумкове оцінювання. Поняття і види педагогічних технологій (розвивальні, проектні, проблемні, ігрові, інтерактивні).

4.5.4.1.6. Педагогіка партнерства: педагогічно доцільна (суб'єкт-суб'єктна) взаємодія, концептуальні основи та принципи. Рівні та форми організації партнерської взаємодії.

4.5.4.2. Виховання особистості.

4.5.4.2.1. Сутність і структура процесу виховання, його мета і завдання. Поняття виховного впливу та взаємовпливу. Принципи процесу виховання. Характеристика основних принципів виховання. Зміст процесу виховання. Системний підхід у структуруванні змісту національного виховання. Основні напрями національного виховання (моральне, громадянсько-патріотичне, розумове, естетичне, фізичне, валеологічне, трудове, екологічне, статево-гендерне, правове, економічне). Самовиховання: сутність, методи і прийоми. Педагогічне керівництво самовихованням учнів. Концепція особистісно-орієнтованого виховання.

4.5.4.2.2. Методи виховання. Групи методів: формування свідомості особистості; організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки; стимулювання поведінки і діяльності; контролю, самоконтролю та самооцінки у вихованні.

4.5.4.2.3. Форми організації процесу виховання: позаурочна, позакласна та

позашкільна виховна робота. Масові, групові та індивідуальні форми виховної роботи. Колективні творчі справи. Виховна взаємодія «вчитель-учень». Партнерство школи і сім'ї у вихованні учнів. Сім'я як соціально-педагогічне середовище. Форми і методи роботи школи з батьками учнів. Учніське самоврядування, його види.

4.5.4.2.4. Органи учнівського самоврядування. Демократичне управління і лідерство в учнівському самоврядуванні. Формальні та неформальні групи учнів.

4.5.4.3. Особистість у життєвому та професійному просторі. Соціально-психологічна структура особистості. Соціальні статуси: поняття та види (офіційний і неофіційний, приписаний і здобутий). Соціальні ролі: поняття та види (активні й пасивні, явні й латентні). Соціальна позиція особистості. Стать і гендер. Маскуліність. Фемінінність. Андроїнність. Гендерна ідентичність. Кризи тендерної ідентичності. Гендерні стереотипи: поняття та види (традиційні та егалітарні). Гендерна рівність і дискримінація. Сексизм. Фемінізм. Професійна діяльність: поняття та етапи професіоналізації (професійне самовизначення, професійне навчання, професійна адаптація, професійне становлення, професійна реалізація, завершення професійної діяльності).

4.5.4.4. Вчитель як суб'єкт професійної діяльності. Особистість вчителя та його педагогічна майстерність. Мотивація та стимулювання професійної діяльності (за ієрархією потреб А. Маслоу). Професійне (емоційне) вигорання педагога.

4.5.4.5. Спілкування в педагогічній діяльності. Складові спілкування (комунікативна, перцептивна, інтерактивна). Бар'єри педагогічного спілкування. Конфлікт і конфліктна ситуація. Види конфліктів (внутрішньоособистісний, міжособистісний, внутрішньо-груповий, міжгруповий). Конфлікти в освітньому середовищі. Стили поведінки в конфлікті (суперництво, уникнення, компроміс, співпраця, пристосування). Профілактика (психологічна просвіта, недопущення дискримінації, матеріальне та моральне заохочення, дотримання корпоративної культури) та розв'язання (досягнення компромісу чи співпраці) педагогічних конфліктів. Медіація як форма врегулювання конфлікту.

4.5.4.6. Девіантна поведінка особистості. Поняття та види (позитивна і негативна) девіацій. Суїцидальна та залежна поведінка. Булінг. Мобінг. Ейджизм. Рівні девіантної поведінки. Соціальні та психологічні чинники девіантної поведінки. Профілактика девіантної поведінки: просвіта, соціальна реклама, корекційні програми, створення ситуації успіху.

4.5.4.7. Управління в системі освіти. Управлінська діяльність. Лідерство, керівництво, супровід. Типологія лідерства. Стили керівництва (авторитарний, демократичний, ліберальний). Корпоративна (організаційна) культура.

АЛГОРИТМ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ (під час уроків)

Перший етап умовно називається «стоп!» і спрямований на оцінку вчителем ситуації та усвідомлення власних емоцій. Цей етап необхідний для того, щоб не нашкодити дитині поспішними діями і не ускладнити взаємини з нею. Тільки в тих випадках, коли ситуація є небезпечною для життя та здоров'я

дитини, потрібно діяти швидко й рішуче.

Але подібні ситуації трапляються не так часто, тому в решті випадків рекомендується, скориставшись паузою, запитати себе: «Що я зараз відчуваю?», «Що я зараз хочу зробити?», після чого необхідно перейти до другого етапу.

Другий етап починається з питання «чому?», що ставиться педагогом самому собі. Суть цього етапу полягає в аналізі мотивів і причин вчинку дитини. Це дуже важливий етап, оскільки саме причини визначають засоби педагогічної дії. Щоб правильно визначити мотиви поведінки дитини, педагогові необхідно вміти розуміти мову невербального спілкування (демонстративний погляд; нудьгуючий або зосереджений на чомусь вигляд тощо).

Третій етап полягає в постановці педагогічної мети, яка формулюється у вигляді питання «що?» - «Що я хочу одержати в результаті своєї педагогічної дії?» (відчуття страху в дитини або усвідомлене відчуття провини).

Педагогічна дія повинна бути спрямована не проти особистості дитини, а проти її вчинку. Дитина повинна чітко усвідомлювати, що саме цього разу її поведінка є поганою. Важливо показувати дитині в кожному конкретному випадку, що ви приймаєте її такою, якою вона є, розумієте її, але в той же час не схвалюєте її дії. Такий підхід, не принижуючи дитину, здатний викликати в неї позитивну поведінку.

Четвертий етап полягає в обранні оптимальних засобів для досягнення поставленої педагогічної мети і відповідає на питання «як?» - «Як досягти бажаного результату?». Продумуючи способи і засоби досягнення педагогічної дії, учитель повинен залишати свободу вибору за дитиною. Майстерність педагога проявляється в умінні створити такі умови, щоб дитина могла зробити вибір, а не примушувати дитину поводитися «як слід». Виходячи з цього, вчитель запропонує декілька варіантів дитині, але найпривабливішим для неї зробить оптимальний варіант і тим самим допоможе зробити правильний вибір.

Досвідчений педагог використовує широкий арсенал педагогічних засобів, не застосовуючи погрози, насмішки в бік учня, записи в щоденнику, скарги батькам. Названі способи малоефективні й свідчать про низький рівень професіоналізму. Відмова від подібних засобів від самого початку педагогічної діяльності надає величезні можливості для творчості педагога, дозволяє зробити процес спілкування з дитиною радісним і плідним.

П'ятий етап – це практична дія педагога. Цей стан є логічним завершенням усієї попередньої роботи розв'язання педагогічної ситуації. Саме на цьому етапі реалізується педагогічна мета через певні засоби і способи відповідно до мотивів дитини. Успіх практичної дії вчителя буде залежати від того, наскільки точно він зміг сформулювати педагогічну мету, наскільки правильно обрав оптимальні засоби досягнення поставленої мети і наскільки вміло втілює їх у реальному педагогічному процесі. Педагог-професіонал знає, що результати педагогічних дій, як правило, віддалені в часі, тому він діє немовби «на виріст», спираючись на краще в дитині.

Шостий етап – завершальний в алгоритмі розв'язання педагогічної ситуації. Він являє собою аналіз педагогічної дії та дозволяє оцінити ефективність спілкування педагога з дітьми, порівняти поставлену мету з досягнутими результатами і сформулювати нові перспективи.

АЛГОРИТМ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ (позаурочний час)

I. Характеристика суспільно-виховного середовища:

- 1) зазначте, де відбувається педагогічна дія (школа, клас, окреме угруповання, спортивна команда та ін.);
- 2) зробіть оцінку спрямованості соціального мікросередовища, відзначте його позитивний або негативний вплив;
- 3) зробіть приблизну оцінку рівня вихованості групи (колективу), якщо є відповідні дані: а) добре вихований колектив;
- б) процес становлення колективу;
- в) колективу, немає, група недостатньо вихована і колективом називається формально;
- г) негативна спрямованість групи.

II. Виявлення об'єктів виховання (на кого спрямований педагогічний вплив) і суб'єктів виховання (хто виховує, хто впливає), їх педагогічна характеристика:

- 1) назвіть об'єкти виховання в запропонованій педагогічній ситуації;
- 2) назвіть суб'єкти виховання в даній педагогічній ситуації;
- 3) по можливості запишіть їх в порядку педагогічної значущості;
- 4) зазначте основні якості об'єкта виховання, педагогічного впливу (впливу на погляди, ідеали, риси характеру, потреби, вчинки, навички, почуття, переконання та ін.);
- 5) дайте обґрунтування наявності кожної з вказаних якостей за допомогою аргументів, взятих з проаналізованої педагогічної ситуації;
- 6) дайте кожній із цих якостей оцінку, виділивши при цьому позитивні якості і тенденції розвитку, що стимулюються, і негативні, що враховуються;
- 7) по можливості розташуйте об'єкти виховання і якості вихованців за їх педагогічною значущістю;
- 8) назвіть конкретні соціальні і психологічні причини, що викликали ці якості у поведінці вихованця і якості групи (колективу), виділяючи при цьому достовірні і передбачувані;
- 9) по можливості розташуйте виявлені причини в порядку їх педагогічної значущості.

III. Характеристика стосунків у педагогічній ситуації.

Дайте характеристику стосунків у педагогічній ситуації, що має місце між:

1. Суб'єктом виховання (особистістю) і об'єктом (особистістю).
2. Суб'єктом виховання (особистістю) і об'єктом — колективом.
3. Суб'єктом виховання (колективом) і об'єктом виховання — особистістю.
4. Суб'єктом виховання (колективом) і об'єктом виховання — колективом.

Які стосунки за змістом та формою мають місце?

IV. Конкретизація виховних цілей і змісту виховання.

Прогноз результатів виховного впливу:

- 1) зазначте конкретно, які зміни об'єкта виховання повинні відбутися в результаті педагогічного впливу, який його кінцевий результат;

2) сформулюйте конкретну мету виховної дії для кожного об'єкта виховання, спираючись на дані проведеного аналізу, виявлені причини і відповідні оцінки;

3) охарактеризуйте зміст виховного впливу: чи мали місце в даній ситуації такі типи виховання — розумове, наукове, моральне, патріотичне, трудове, естетичне, фізичне та ін.

V. Формулювання педагогічних проблем:

1) сформулюйте педагогічні проблеми, що виникли в даній ситуації;

2) розгляньте їх у логічній послідовності відповідно ходу розв'язання задачі.

VI. Аналіз педагогічних рішень:

1) проаналізуйте ефективність педагогічного впливу учителя-вихователя на кожен об'єкт виховання (на окремих вихованців, на групи, на колективи), встановіть зв'язок між виховним впливом і його педагогічними результатами;

2) які методи і прийоми педагогічного впливу обрав суб'єкт виховання;

3) які види діяльності обрав суб'єкт виховання, які засоби використовував у цій діяльності; 4) які організаційні форми діяльності обрали вихователі;

5) яке рішення прийняв вихователю.

VII. Аналіз виконання організаційної роботи вихователя.

Дайте по можливості більш докладну характеристику практичної діяльності вихователя, спрямованої на здійснення педагогічних рішень:

1) як здійснюється інструктаж вихованців, яким чином надається навчально-виховна інформація школярам;

2) які практичні завдання пропонуються учням і як це робиться;

3) як вихователю здійснює керівництво практичною діяльністю учнів в певній ситуації;

4) як здійснюються педагогічні дії з внутрішньої координації педагогічної системи (регулювання взаємовідносин між вихователем і вихованцями, між вихованцями, ліквідація конфліктів, спрощення або ускладнення завдань, надання педагогічно доцільної допомоги та ін.);

5) як здійснюється зовнішня координація діяльності педагогічної системи (зв'язок вихователя з іншими колективами, організаціями, людьми);

6) як здійснюються контроль і врахування діяльності вихованців у ході роботи;

7) як вихователю спирається на колектив, на актив учнів.

VIII. Загальні оцінки результатів педагогічного впливу.

Дайте оцінку результатам педагогічного впливу, вказавши:

1) чи досяг мети педагогічний вплив;

2) які положення педагогічної теорії (принципи, методи, прийоми, засоби та ін.) були вдало використані в даній ситуації;

3) які помилки, недоліки були допущені у вихованні, що проявилися в даній ситуації;

4) яких знань, навичок, умінь бракує вихователю;

5) який позитивний і негативний педагогічний досвід вихователя варто врахувати в подальшій роботі.

ЗРАЗКИ СИТУАЦІЙ

Ситуація №1

Класний керівник 6-А класу Галина Степанівна на зборах учнів сказала:

– Сьогодні, діти, ми маємо обрати керівний склад нашого колективу. Розпочався навчальний рік і треба жити по-новому. У нас є хороші учні – активісти, відмінники. Ось Галя Терешко. Оберемо її старостою класу, Володю Варуху – фізоргом, Олю Семенову – редактором класної газети. Я запишу їхні прізвища на дошці і будемо голосувати.

Галина Степанівна дбайливо записала «свої» кандидатури на дошці. Клас мовчав. Раптом Сашко Назаренко різко підняв руку:

– Можна мені сказати? Давайте запропонуємо свої кандидатури. Ми хочемо по-справжньому, на альтернативній основі, демократично.

– Як це «по-справжньому»? А те, що я запропонувала, – це, по-твоєму, на сміх? – учителька з осудом подивилася на Сашку. – Ось за цих учнів проголосуємо і буде демократично.

– Ні, Галино Степанівно, – не вгамовувався Сашко. – Ми вже обговорювали кандидатури до наших керівних органів і хотіли б запропонувати...

– Кого запропонувати? – уже різко запитала Галина Степанівна.

– Ігоря Микитченка, наприклад. Він буде хорошим старостою, його усі поважають. Надя Шишкіна була б добрим редактором нашої газети..

– Ще чого, – уже нервувала Галина Степанівна – Адже Ігор – не відмінник, вчиться лише на четвірки. А ти його старостою.

Сашко почервонів, ще щось сказав. Його збиралися підтримати декілька учнів, але не наважувалися сердити Галину Степанівну.

– Отже, будемо, діти, голосувати за кандидатури, прізвища яких я написала на дошці, – приступила до справи Галина Степанівна. – Хто за?

Більшість підняли руки за обрання Галі Терешко старостою.

– Хто проти? Нікого? А ти, Сашко, і ще шестеро з твоєї компанії? Ви за кого?

– Ми не голосуємо, – несміливо відповів Сашко.

Так проходило голосування за всі кандидатури що їх запропонувала класний керівник.

Проаналізуйте ситуацію та підготуйте відповіді на питання:

1. На якій стадії розвитку перебуває цей колектив? Які ознаки характерні для цієї стадії?

2. Яких помилок допустилася учителька під час обрання органів самоврядування?

3. Як варто діяти класному керівникові цього колективу під час розв'язання питання обрання органів самоврядування?

Ситуація №2

Напередодні другого півріччя класний керівник 7-го класу попросив своїх вихованців дати відверту й об'єктивну відповідь на запитання анкети.

1. Яка навчальна дисципліна викликає у вас найбільше зацікавлення і чому?

2. Як ви використовуєте свій вільний час?

3. Яким видом мистецтва ви захоплюєтесь? Чому надаєте перевагу обраному виду мистецтва?

4. Які художні твори ви прочитали за останні півроку і з яким твором хотіли б ознайомитися?

5. Які форми позакласної виховної роботи вам подобаються і чому?

6. Яким видом діяльності, окрім навчання, ви хотіли б займатися?

7. Яким би ви хотіли бачити свій клас? Що для цього необхідно зробити?

Класний керівник попросив вихованців не вказувати в анкеті своїх прізвищ.

Проаналізуйте ситуацію та підготуйте відповіді на питання:

1. З якою метою було проведено анкетування? Де і як можна використовувати отримані результати?

2. Як ви ставитесь до проведення так званого «анонімного» анкетування? Можливо, доцільніше вказувати прізвища?

3. Які ще методи може використати класний керівник з метою вивчення учнів?

5. СПИСОК ДЖЕРЕЛ

5.1. СПИСОК ДЖЕРЕЛ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Теоретичні джерела:

1. Бойко В. М., Давиденко Л. Б. Граматика української мови: Морфеміка. Словотвір. Морфологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2014. 248 с.

2. Бойко Н. І., Хомич Т. Л. Сучасна українська літературна мова. Хрестоматія з фонетики: навч.-метод. Посібник. Вид. друге, змінене і доповнене. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 305 с.

3. Бойко Н. І. Сучасна українська літературна мова: фонетика, фонологія, морфонологія, орфоепія, графіка, орфографія. Практичний курс: навч. посібник. Вид. 2-ге, змінене і доповнене. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 135 с.

4. Бондар О.І., Карпенко Ю.О. Сучасна українська мова : Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія : навч. посіб. Київ, 2006. 368 с.

5. Бондаренко А. Лінгвокультурологія: навч.-мет. посібник. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 197 с.

6. Бондаренко А. Образна семантика темпоральності українських поетичних текстів ХХ ст.: монографія. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 390 с.

7. Бондаренко А.І. Текстово-світоглядні моделі художнього мовомислення ХХ ст.: монографія. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2009. 323 с.

8. Вакуленко Г.М., Кайдаш А.М., Клипа Н.І. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис. Пунктуація. Модульний курс. Частина І.

Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 174 с.

9. Вакуленко Г.М., Клипа Н.І. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис. Пунктуація. Модульний курс. Частина II. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2024. 149 с.
10. Вакуленко Г.М., Пасік Н.М. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис. Пунктуація. Практичний курс: навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019. 200 с.
11. Винницький В. М. Наголос у сучасній українській мові. Київ, 1984. 160 с.
12. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: підручник. Київ: Либідь, 1993. 384 с.
13. Вихованець І.Р., Городенська К.Г. Теоретична морфологія української мови. Київ: Пульсари, 2004. 398 с.
14. Волкотруб Г. Практична стилістика української мови. Тернопіль: Підручники і посібники, 2011. 256 с.
15. Вступ до мовознавства (за ред. І. О. Голубовської): підручник. Київ: Академія, 2016. 320 с.
16. Глібчук Н., Костів О. Українська діалектологія. Львів: Піраміда, 2023. 512 с.
17. Горпинич В.О. Морфологія української мови. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 336 с.
18. Гуйванюк Н.В., Кардашук О.В., Кульбабська О.В. Українська мова: схеми, таблиці, тести: навч. посіб. Львів: Світ, 2005. 304 с.
19. Дудик П.С., Прокопчук Л.В. Синтаксис української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 456 с.
20. Жовтобрюх М.А. Історична граматика української мови: підруч. Київ, 1980. 320 с.
21. Загнітко А.П. Теоретична граматика сучасної української мови: Морфологія. Синтаксис. Донецьк: ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. 512 с.
22. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови. Морфологія. Донецьк: ДонНУ, 1996. 435 с.
23. Загнітко А.П. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект. Донецьк:[б. в.], 2009. 320 с.
24. Заборна М.С. Просте речення. Складні випадки аналізу: навч. посібн. Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. 126 с.
25. Зубков М. Норми й культура української мови. Харків: Видавничий дім «Школа», 2024. 515 с.
26. Іваницька Н.Л. Синтаксис простого речення. Складні випадки аналізу : навч.-метод. посіб. для студентів філол. ф-тів. Київ: Вища школа, 1989. 63 с.
27. Караман С.О., Караман О.В., Плющ М.Я. [та ін.]. Сучасна українська літературна мова: навч. посібник ; за ред. С.О. Карамана. Київ: Літера ЛТД, 2011. 560 с.
28. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови: навч. посіб. Київ: Либідь, 1995. 240 с.
29. Кравець Л., Барань Є. Стилiстика української мови: навчально-методичний посiбник. ЗУІ ім. Ф.Ракоці II – ТОВ «РiК-У» Берегове–Ужгород 2022. 150 с.

30. Леснова В. В., Найрулін А.О. Історична граматики української мови: навч. посібник. Вид. 2-е, доп. Луганськ: ДЗ «Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка», 2012. 169 с.
31. Мойсієнко В. Історична діалектологія української мови. Північне (поліське) наріччя: підручник Київ: ВЦ «Академія», 2016. 284 с.
32. Наєнко Г., Суховій О. Історія української мови. Практикум з фонетики та фонології: навчальний посібник. Інститут філології. Вид. 2-е, зі змін. і доповн. Київ: Київський університет, 2017. 336 с.
33. Павленко Л.П. Історична граматики української мови: навчальний посібник. Луцьк: Видавництво Волинського національного університету ім. Лесі Українки, 2010. 208 с.
34. Пасинок В. Основи культури мовлення. Київ: Видавництво учбової літератури, 2021. 248 с.
35. Плющ М.Я. Граматики української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія: підруч. 2-ге вид., доп. Київ: Видавничий дім «Слово», 2010. 380 с.
36. Пугач В. М. Український синтаксис у таблицях: теоретичний курс. Навчально-методичний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2024. 67 с.
37. Семашко Т. Ф. Практична стилістика української мови: посібник . Київ: НУБіП України, 2017. 249 с.
38. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. Київ, 1973. 280 с.
39. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. Київ: Вища школа, 1994. 272 с.
40. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. Київ: Вища школа, 2005. 430 с.
41. Сучасна українська літературна мова: Вступ. Фонетика / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ, 1969. 436 с.
42. Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика: підруч. / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: Знання, 2010. 270 с.
43. Сучасна українська літературна мова: Орфоепія: навч. посіб./ Н. Плющ, О. Бас-Кононенко, З. Дудник, О. Зубань. Київ, 2007. 172 с.
44. Сучасна українська літературна мова: підруч. / за ред. А. П. Грищенка. Київ, 2002. 439 с.
45. Сучасна українська літературна мова: підруч. / за ред. М. Я .Плющ. Київ, 2004. 430 с.
46. Сучасна українська літературна мова: Стилїстика / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ, 1973. 588 с.
47. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1969. 584 с.
48. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / за заг. ред. акад. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1972. 400 с.
49. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / за ред. О.Д. Пономарева. Київ: Либідь, 1994. 320 с.
50. Сучасна українська мова: Синтаксис: підручник / А.К. Мосієнко, І.М. Арібджанова, В. В. Коломийцева та ін. ; за ред. А.К. Мойсієнка. Київ: Знання, 2010. 384 с.
51. Тоцька Н. І. Сучасна українська літературна мова: Фонетика,

орфоепія, графіка, орфографія: підруч. Київ, 1981. 184 с.

52. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. Модульний курс: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2007. 823 с.

53. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 360 с.

Довідкова література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
2. Головащук С. І. Словник наголосів. Київ, 2003.
3. Городенська К.Г. Граматичний словник української мови: Сполучники. Київ, Херсон : Ін-т укр. мови НАН України, Херсон. держ. ун-т, 2007. 349 с.
4. Граматичний словник української літературної мови. Словозміна. Відп. ред. Н.Ф. Клименко. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго. 2011. 760 с.
5. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, О. Г. Тодор. Київ, 2001. 222 с.
6. Лисенко П. С. Словник поліських говорів. Київ, 1974. 260 с.
7. Морфемний словник / уклад. Л. М. Полюга. Київ, 1983. 260 с.
8. Орфоепічний словник української мови: у 2 т. / за ред. М.М. Пещак, В. М. Русанівського. Київ, 2001. Т. 1; Київ, 2003. Т. 2.
9. Погрібний М. І. Орфоепічний словник української мови / М. І. Погрібний. Київ, 1984. 630 с.
10. Погрібний М. І. Словник наголосів української літературної мови. Київ, 1964. 640 с.
11. Полюга Л. М. Словник українських морфем / Л. М. Полюга. Львів, 2001. 448 с.
12. Полюга Л.М. Словник українських морфем. Львів: Світ, 2001. 446 с.
13. Словник української мови: в 11 т. Київ, 1970–1980.
14. Українська літературна вимова і наголос: словник-довідник / за ред. М. А. Жовтобрюха. Київ, 1973. 724 с.
15. Українська мова : енциклопедія/ НАН України, Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні, Ін-т укр. мови; редкол.: В.М. Русанівський [та ін.]. Вид. 3-тє зі змінами і допов. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана. Київ, 2007. 752 с.
16. Український правопис / НАН України, Інститут мовознавства ім. О.О.Потебні; Інститут української мови. Київ: Наук. думка, 2019. 392 с.
17. Яценко І. Т. Морфемний аналіз: словник-довідник: у 2 т. Т. 1. Київ, 1980. 356 с.; Т.2. Київ, 1981. 352 с.

Інтернет-ресурси

1. Зведений словник застарілих та маловживаних слів (близько 4000 слів). URL: <http://litopys.org.ua/rizne/zvslovnyk.htm>
2. Лінгвістичний портал MOVA.info. URL: <http://www.mova.info/>.
3. Словник синонімів української мови. URL: <https://synonim.org.ua/mishhanyn-synonimy>
4. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL:

<http://www.nbu.gov.ua/>

5. Словник української мови: в 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua/>
6. Український мовно-інформаційний фонд НАНУ. URL: www.ulif.org.ua.

5.2. СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЗ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Голуб Н. Б., Галаєвська Л. В. Навчання синтаксису на уроках української мови у 8–9 класах: метод. посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 128 с.
2. Голуб Н. Б., Новосьолова В. І., Шелехова Г. Т., Ярмолюк А. В. Навчання української мови учнів 5 класу на засадах компетентнісного підходу: посіб. Київ: ВД «Сам», 2017. 144 с.
3. Голуб Н., Проценко Л. Методика навчання лексикології та фразеології в шкільному курсі української мови: навч. посіб. для студ. філол. ф-ту. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 223 с.
4. Голуб Н. М., Проценко Л. І., Бондаренко Ю. І., Забарний О. В. Методика навчання української мови і літератури. Атестація здобувачів вищої освіти: навчально-методичний посібник для студентів філологічного ф-ту. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 120 с.
5. Голуб Н. М., Проценко Л. І., Рудюк Т. В. та ін. Педагогічна практика: навч.-метод. посібник для студентів філологічного факультету заочної форми навчання. 2-е вид. зі змінами й доп. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2014. 249 с.
6. Дороз В. Ф. Методика навчання української мови в загальноосвітніх закладах. К., 2008. 386 с.
7. Загальні питання методики навчання української мови. Курс лекцій / Укл.: Н. М. Голуб, Л. І. Проценко. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2008. 179 с.
8. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах : підручник для студ. філол. ф-тів ун-тів / За ред. М. І. Пентиліук. Київ: Ленвіт, 2009. 400 с.
9. Методика навчання української мови: поточний та модульний контроль. Тести. Контрольні роботи: навч.-метод. посіб. / За ред. Пентиліук М. І. Київ: Ленвіт, 2012. 231 с.
10. Пентиліук М. І., Окуневич Т. Г. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах у таблицях і схемах навч. посіб. Київ: Ленвіт, 2010. 136 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Александрова В. Тиждень української мови у загальноосвітній школі. *Українська мова і література в школах України*. 2017. № 1. С. 54–60.
2. Брезгіна А. О. Свято української писемності та мови: [позакласний виховний захід]. *Вивчаємо українську мову та літературу. Позакласна робота*. 2016. № 6. С. 31–36.

3. Бойчук Т. В. Мовознавчий брейн-ринг. *Вивчаємо українську мову та літературу. Позакласна робота.* 2016. № 9. С. 32–37.
4. Голуб Н. Б. Підходи до навчання української мови в основній школі. URL: http://lib.iitta.gov.ua/9509/1/Голуб%20_3_.pdf.2014.
5. Голуб Н. М., Даниленко А. В. Формування комунікативних умінь у дітей із порушенням мовлення на уроках української мови в 5–6-х класах. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки».* Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2024. № 4. С. 170–182.
6. Голуб Н. М., Цінько С. В., Кабанова Н. П., Стрельцова В. В. та ін. Елементи STEM в освіті – основа розвитку творчої дитини: навчально-методичний посібник для вчителів і вихователів. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 228 с.
7. Голуб Н. М., Цінько С. В., Кабанова Н. П. та ін. Формування критичного мислення учнів у контексті інноваційного підходу до освітньої діяльності: навчально-методичний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 102 с.
8. Голуб Н. Шляхи формування національних цінностей в учнів 5–7 класів на уроках української мови. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки.* 2018. №4. С. 58–66.
9. Корицька Г. Реалізація соціокультурної змістової лінії на уроках української мови. URL: https://lad-osvita.at.ua/PDF/Na-dopomogu/realizacija_sociokulturnoji_zmistovoji_liniji.pdf
10. Кравченко Т. М. Лінгвістична вікторина : [виховний захід]. *Вивчаємо українську мову та літературу. Позакласна робота.* 2015. № 4. С. 21–22.
11. Пентилюк М. І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: зб. ст. Київ: Ленвіт, 2011. 255 с.
12. Пентилюк М. І., Окуневич Т. Г. Сучасний урок української мови : навч.-метод. посіб. Харків: Основа, 2007. 171 с.
13. Пентилюк М. І. Типологія уроків у контексті сучасної лінгводидактики. *Український педагогічний журнал.* 2015. № 2. С. 65–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2015_2_8.
14. Пометун І. О., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Науково-методичний посібник. Київ: А.С.К., 2006. 192 с.
15. Сидоренко В. Технологія кооперативного навчання в процесі формування комунікативної компетентності учнів 5–7 класів: дидактичний інструментарій. *Українська мова і література в школі.* 2014. № 8. С. 8–15.
16. Строганова Г. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій та Web-квестів на уроках української мови. *Українська мова і література в школах України.* 2015. № 6. С. 23–26.
17. Телішевська Л. Хмарні технології на уроках української мови та літератури. *Дивослово.* 2015. № 2. С. 2–5.
18. Цінько С. Мобільні технології – альтернативний засіб вивчення української мови. *Дивослово.* 2015. № 6. С. 4–5.
19. Харченко Г. І. Формування комунікативних умінь школярів в умовах компетентнісної мовної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2016. С. 149–152.
20. Шевченко С. П. Застосування міжпредметних зв'язків під час вивчення лексики на уроках української мови в 5 класі. *Наукові записки: психолого-*

ЧИННІ ДОКУМЕНТИ

1. Державна національна програма «Освіта (Україна XXI століття). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>

2. Державний стандарт базової середньої освіти. затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoi-serednoi-osviti-i300920-898>

3. Концепція Нової української школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>

4. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (у редакції 2023 року) (автори Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.).

URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/ukrains-ka-mova/>

5. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Заболотний О. В., Заболотний В.В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.). URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/ukrains-ka-mova/>

6. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Полторацька А. Я., Сафонова Ю. М., Нестеренко Н. В.). URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/ukrains-ka-mova/>

7. Модельна навчальна програма «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.). URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/ukrains-ka-mova/>

8. Модельна навчальна програма «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Заболотний О. В., Заболотний В.В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.).

URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/ukrains-ka-mova/>

9. Перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН України для використання в 5–11 класах закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою. URL: <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>

ШКІЛЬНІ ПІДРУЧНИКИ

1. Авраменко О. Українська мова: підруч. для 5 кл. закл. загал. серед. освіти. Київ, 2022. 208 с. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/5-klas-nush/movno-literaturna-galuz/>

2. Авраменко О. М., Тищенко З. Р. Українська мова: підруч. для 6 кл. закл. загал. серед. освіти. Київ, 2023. 226 с.

3. Авраменко О. М., Тищенко З. Р. Українська мова: підруч. для 7 кл. закл. загал. серед. освіти. Київ, 2024. 217 с.

4. Ворон А. А., Солопенко В. А. Українська мова. Підручник для 5 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: УОВЦ «Оріон», 2022. 265 с. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/5-klas-nush/movno-literaturna-galuz/>
5. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. Українська мова: підруч. для 6 кл. закл. загал. серед. освіти. Київ, 2023. 258 с.
6. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. Українська мова: підруч. для 7 кл. закл. загал. серед. освіти. Київ, 2024. 273 с.
7. Гапон Л., Грабовська О., Петришина О., Підручняк О. Українська мова: підруч. для 5 кл. закл. загал. серед. освіти Тернопіль: Підручники і посібники, 2022. 320 с. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/5-klas-nush/movno-literaturna-galuz/>
8. Заболотний О., Заболотний В. Українська мова: підруч. для 8 кл. закл. загал. серед. освіти. Київ, 2021. 224 с.
9. Заболотний О., Заболотний В. Українська мова: підруч. для 9 кл. закл. загал. серед. освіти. Київ, 2022. 274 с.
10. Панчук Г., Близнюк Б., Приведа О. Українська мова: підруч. для 5 кл. закл. загал. серед. Освіти. Тернопіль: Підручники і посібники, 2022. 304 с. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/5-klas-nush/movno-literaturna-galuz/>

5.3. СПИСОК ДЖЕРЕЛ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література:

1. Агеєва В. Українська імпресіоністична проза. Київ, 1994. 159 с.
2. Астаф'єв О. Лірика української еміграції: еволюція стильових систем. Київ : Смолоскип, 1998. 314 с.
3. Біла А. Український літературний авангард: пошуки, стильові напрямки. Київ : Смолоскип, 2006. 462 с.
4. Бовсунівська Т. Феномен українського романтизму. Київ, 1997. 155 с.
5. Галич О., Назарець В., Васильєв В. Теорія літератури. Київ: Либідь, 2005. 460 с.
6. Гундорова Т. Проявлення слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. Львів: Літопис, 1997. 297 с.
7. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн. Київ: Критика, 2005. 511 с.
8. Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2005. 310 с.
9. Дмитренко М. Символи українського фольклору. Київ : УЦКД, 2011. 400 с.
10. Домбровський В. Українська стилістика і ритміка. Українська поезика. Дрогобич: Вид. фірма «Відродження», 2008. 488 с.
11. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ : Феміна, 1995. 688 с.
12. Зборовська Н. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури. Київ : Академвидав, 2006. 504.

13. Історія української літератури ХХ століття: у 2 кн. /за ред. В. Г. Дончика. Київ : Либідь, 1998.
14. Історія української літератури ХІХ ст.: у 3 кн. / за ред. М. Т. Яценка. Київ: Либідь, 1995–1997.
15. Історія української літератури ХІХ століття (70–90-ті роки): у 2 кн. / Гнідан О. Д. та ін. Київ : Вища школа, 2003.
16. Історія української літератури ХХ – поч. ХХІ ст.: навч. посіб.: у 3 т. / за ред. д-ра філол. наук, проф. В. І. Кузьменка. Київ : Академвидав, 2013–2017.
17. Історія української літератури ХІХ ст.: у 2 кн. /за ред. акад. М. Г. Жулинського. Київ : Либідь, 2005.
18. Капленко О. Історія української літератури 70–90-х рр. ХІХ століття. Заліковий кредит І: навчально-методичний посібник. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2007. 108 с.
19. Ковальчук О. Український повоєнний роман (проблеми жанрового розвитку). Київ : Вища школа, 1992. 174 с.
20. Костенко Н. Українське віршування ХХ ст. Київ: Либідь, 1993. 232 с.
21. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. Т. 1. /авт. уклад. Ю. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 608 с.; Т. 2 /авт. уклад. Ю. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 624 с.
22. Матвєєва Т. Український роман другої половини ХІХ століття: модель світу, жанрові трансформації. Харків: Вид-во ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016. 420 с.
23. Михальчук Н. Літературознавчі методи й методології. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016.
24. Моренець В. Національні шляхи поетичного модерну першої половини ХХ століття : Україна і Польща. Київ : Основи, 2002. 327 с.
25. Моціяка О. Становлення Нової української літератури: історія української літератури перших десятиріч ХІХ століття. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2007. 232 с.
26. Наєнко М. Українське літературознавство: Школи, напрями, тенденції. – Київ : ВЦ «Академія», 1997. 320 с.
27. Наливайко Д. Типологія українського реалізму на європейському тлі : Українська література в системі літератур Європи і Америки (ХІХ – ХХ ст.). Київ: Заповіт, 1997. 264 с.
28. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ: Либідь, 1999. 446 с.
29. Пастух Т. Київська школа поетів та її оточення: (модерні стилеві течії української поезії 1960–90-х років) : монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 700 с.
30. Пахаренко В. Основи теорії літератури. Київ: Генеза, 2007. 296 с.
31. Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму: літературознавчі студії. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1998. 295 с.
32. Працьовитий В. Національний характер в українській драматургії 20–30-х років ХХ ст. Львів: Ліга-Прес, 1999. 282 с.
33. Руснак І. Український фольклор. Київ: Видавничий центр «Академія». 2010. 304 с.

34. Скорина Л. Аналіз художнього твору: навчальний посібник для студентів гуманітарних спеціальностей. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. 2013. 424 с.
35. Славінський Я. Аналіз, інтерпретація та оцінювання літературного твору. *Теорія літератури в Польщі: Антологія текстів. Друга половина ХХ – початок ХХІ століття* /упоряд. Б. Бакули; за заг. ред. В. Моренця; пер. з польськ. С. Яковенка. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська Академія», 2008.
36. Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво. Профілі на тлі покоління: (історико-літературний та поетикальний аспекти). Київ : Смолоскип, 2010. 632 с.
37. Хархун В. Соцреалістичний канон в українській літературі: генеза, розвиток, модифікації. Ніжин : ТОВ «Гідромакс», 2009. 508 с.
38. Чижевський Д. Історія української літератури. Київ: Академія, 2003. 568 с.
39. Штонь Г.М. Духовний простір української ліро-епічної прози. Київ: Українська книга, 1998. 316 с.
40. Шумило Н. Під знаком національної самобутності: українська художня проза і літературна критика кінця ХІХ – початку ХХ ст. Київ: Задруга, 2003. 354 с.
41. Архів журналу «Слово і Час». URL: <https://il-journal.com/index.php/journal/issue/archive>
42. Бібліотека української літератури «УкрЛіб». URL: <http://www.ukrlib.com.ua/>
43. Електронна бібліотека «Українська література». URL: <http://ukrclassic.com.ua>
44. Електронна бібліотека давньої української літератури «Ізборник» // <http://litopys.org.ua>
45. Літературна енциклопедія // https://www.ukrlib.com.ua/dic/#google_vignette

Додаткова література:

1. Горбань А. Теорія літератури: навчальний посібник. Житомир: Видавництво ЖДУ, 2020. 234 с.
2. Гундорова Т. Кітч і література. Травестії. Київ: Факт, 2008. 284 с.
3. Дзюба І. Чорний романтик. Сергій Жадан. Київ: Либідь, 2017. 112 с.
4. Забужко Оксана. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. 4-те вид. Київ : Факт, 2009. 146 с.
5. Зборовська Н. Моя Леся Українка: есей. Тернопіль: Джура, 2002. 228 с.
6. Капленко О. Творчий неспокій Євгена Плужника. *Плужник Євген. „О тишина моїх маленьких рим!“* /упоряд. О. М. Капленко. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2007.
7. Ключек Г. Ліна Костенко: тексти та їх інтерпретація. Київ: Український пріоритет, 2019. 648 с.
8. Ковальчук О. Візуальне у творчості М. Коцюбинського. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2015. 234 с.
9. Ковальчук О. Краса і сила у практиках повсякдення: творчість В. Винниченка 1902–1920 рр.). Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2008. 166 с.

10. Михальчук Н. Мала проза В. Винниченка: метафізичні та естетичні інтенції. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2007.
11. Михед О., Михед П., Чуніс А. Живі. Зрозуміти українську літературу. Львів : Видавництво Старого Лева, 2024. 384 с.
12. Неживий О. Борис Грінченко у дослідженнях і спогадах. Луганськ : Янтар, 2013. 454 с.
13. Павлишин М. Ольга Кобилянська: прочитання. Видання друге. Харків : Акта, 2011.
14. Панченко В. «Будинок з химерами». Творчість В. Винниченка 1900–1920 рр. у європейському літературному контексті. Кіровоград, 1998. 202 с.
15. Саєнко В. Поезія Ліни Костенко: традиція, контекст, художня своєрідність. Київ : Смолоскип. 2020, 640 с.
16. Семків Р. Як читати українських класиків і кайфувати від цього. Київ : Stretovuch. 296 с.
17. Ушкалов Л. Реалізм – це есхатологія: Панас Мирний. Харків : Майдан, 2012. 180 с.
18. Хархун В. Роман Володимира Винниченка «Записки Кирпатого Мефістофеля»: генерика, семіосфера, імагологія. Ніжин, 2011. 197 с.
19. Електронна бібліотека Національної бібліотеки України для дітей. URL: <http://www.chl.kiev.ua/elibrary/>
20. Публічна електронна бібліотека української художньої літератури «УКРЛІТ.ORG». URL: <http://ukrlit.org/>

5.4. СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЗ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література:

1. Бандура О. М., Волошина Н. Й. Вивчення художнього твору. Наукові основи методики літератури /за ред. Н. Волошиної. Київ: Ленвіт, 2002. 344 с.
2. Бандура О. Засвоєння понять з теорії літератури. Наукові основи методики літератури /За ред. Н. Й. Волошиної. Київ: Ленвіт, 2002. С.115-121.
3. Бондаренко Ю. І. Загальна модель шкільного навчання української літератури. Ніжин: НДУ імені Миколи Гоголя, 2017. 392 с.
4. Бондаренко Ю. І. Вивчення образів-персонажів літературного твору в школі: теорія і практикум. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 2015. 216 с.
5. Бондаренко Ю. І. Концептуально-жанровий аналіз літературного твору в школі. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2012. №3. С.13–17.
6. Бондаренко Ю. І. Концептуально-мовний аналіз літературного твору в школі. *Українська мова і література в школі*. 2011. №8. С. 38–41.
7. Бондаренко Ю. І. Концептуально-образний шлях аналізу літературного твору. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2011. №11. С.11–14.
8. Бондаренко Ю. І. Концептуально-стилістичний аналіз літературного твору в школі. Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»

(Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2012. №1. С. 67–71.

9. Бондаренко Ю. І. Методика шкільного вивчення сюжетно-композиційної організації епічного твору: теорія і практикум. Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя. 2015. 144 с.

10. Бондаренко Ю. І. Методика шкільного вивчення української літератури на засадах ідеаційно-концептуального підходу: теорія і практикум. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 199 с.

11. Бондаренко Ю. І. Сюжетно-концептуальний шлях аналізу літературного твору в школі (на матеріалі новели О. Кобилянської «Valse melancholique»). *Українська мова і література в школі*. 2011. №2. С.22–25.

12. Бондаренко Ю. І. Тематичний шлях вивчення життєпису митця та робота з біографічними фактами на уроках літератури. Наукові записки. Серія «Психологопедагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя). Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2014. №3. С.116–120.

13. Волошина Н. Й. Розкриття біографії письменника в єдності з його творчістю. Наукові основи методики літератур (за ред. Н.Й. Волошиної). Київ: Ленвіт, 2002. С.113-115.

14. Волошина Н. Й., Жила С. О. Огляд літературного періоду. Наукові основи методики літератури (за ред. Н.Й.Волошиної). Київ: Ленвіт, 2002. С.106-113.

15. Гладишев В. В. Теорія і практика контекстного вивчення художні творів у шкільному курсі зарубіжної літератури. Миколаїв: Вид-во «Іліон», 2006. 372 с.

16. Головченко Н. Вступні заняття як важлива складова структурно-стильового шляху аналізу художнього тексту. На прикладі вивчення літературного модернізму. *Зарубіжна література*. 2006. №21. С.1–21. в

17. Горідько Ю. Структурно-стильовий аналіз під час вивчення літератури модернізму школі (За новелою М. Коцюбинського «Intermezzo»). *Українська література в загальноосвітній школі*. 2002. №2. С.17-21.

18. Деменко О. І., Ампілогова Л.П. Урок у сучасному вимірі. Харків: Видавнича група «Основа», 2006. С.5-29.

19. Забарний О. В. Психологічна характеристика образу-персонажа: навчальнометодичний посібник. Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2015. 76 с.

20. Куцевол О. М. Методика викладання української літератури (креативно-інноваційна стратегія). Київ: Освіта України, 2009. 464 с.

21. Лісовський А. М. Етюди з методики викладання літератури. Київ: Ленвіт, 2013. 105 с.

22. Марко В. Аналіз художнього твору. К.: Академвидав, 2013. 280 с.

23. Нагорна А. Ю. Методика застосування філософських джерел у процесі вивчення зарубіжної літератури (9-11 кл.): автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання (зарубіжна література)». Київ, 2007. 21 с.

24. Нежива Л. Л. Теорія і практика вивчення літературних напрямів українського письменства в школі. Полтава: ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2016. 354 с.

25. Освітні технології: Навч.-метод. Посібник/За заг. ред. О.М.Пехоти. Київ: А.С.К., 2001. 256 с.

26. Острроверхова Н. М. Аналіз уроку: концепції, методики, технології. Київ: Фірма «Інкос», 2003. 352 с.
27. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах. Київ: Ленвіт, 2000. 384 с.
28. Пультер С., Лісовський А. Методика викладання української літератури в середній школі. Курс лекцій для студентів-філологів. Тернопіль: Підручника і посібники, 2004. 144 с.
29. Романишина Н. В. Українська художня мала проза: теоретико-методичні аспекти вивчення. Рівне: Принт Хауз, 2013. 576 с.
30. Ситченко А. Л. Методика навчання української літератури в загальноосвітніх закладах. Київ: Ленвіт, 2011. 291 с.
31. Ситченко А. Л. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу. Київ: Ленвіт, 2004. 304 с.
32. Токмань Г. Л. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція. Київ: Міленіум, 2002. 320 с.
33. Токмань Г. Л. Методика навчання української літератури в середній школі. Київ: Видавничий центр «Академвидав», 2012. 312 с.
34. Шевченко З. О. Основні методи вивчення літератури. Наукові основи методики літератури / за ред. Н. Волошиної. Київ: Ленвіт, 2002. 344 с.
35. Шуляр В. І. Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. 348 с.
36. Шуляр В. І. Сучасний урок української літератури: теорія, методика, технологія. Миколаїв: Іліон, 2012. 876 с.
37. Яценко Т. О. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). Київ: Педагогічна думка, 2016. 360 с.

Додаткова література:

1. Башманівська Л.А. Практикум з методики викладання української літератури / навчально-методичний посібник. Київ : Слово, 2013. – 144 с.
- 1.Бондаренко Ю. Оптимізація літературного навчання в середній школі. Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки" (Ніжинський державний педагогічний університет імені Миколи Гоголя). Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2020. №4. С. 58-75.
- 2.Бондаренко Ю. Формування математичної компетентності в процесі шкільного навчання художньої літератури. Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки" (Ніжинський державний педагогічний університет імені Миколи Гоголя). Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2020. №2. С. 19-26.
- 3.Бондаренко Ю. Словесно-жанровий аналіз літературного твору в школі. Українська мова і література в школах України. 2020. № 5. С. 7-11.
- 4.Бондаренко Ю. Словесно-стильовий аналіз літературного твору в школі. Дивослово. 2020. №5. С. 11-16.
- 5.Бондаренко Ю. Особистісно зорієнтоване навчання: методико-літературні аспекти. Дивослово. 2021. №1. С.2-7.
- 6.Бондаренко Ю. Особистісно зорієнтоване навчання: методико-літературні аспекти. Дивослово. 2021. №2. С. 2-7.
- 7.Бондаренко Ю. "Мозковий штурм" на уроках літератури. Наукові записки.

Серія "Психолого-педагогічні науки" (Ніжинський державний педагогічний університет імені Миколи Гоголя). Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2021. №3. С. 52-60.

8. Бондаренко Ю. Дидактичні ігри в процесі вивчення літератури. *Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки" (Ніжинський державний педагогічний університет імені Миколи Гоголя)*. Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2021. №4. С. 33-42.

9. Бондаренко Ю. Формування літературних знань і вмінь школярів із допомогою фреймів. *Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки" (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 2022. №2. С. 48-60.

10. Бондаренко Ю. Література в школі: типологізація навчального процесу та його діяльнісний зміст. *Українська мова і література в школі*. 2022. №3. С. 8-13.

11. Бондаренко Ю. Розвиток літературно-творчих здібностей школярів на основі жанрового та структурно-стильового шляхів аналізу. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*. 2023. №2. С. 44-49.

12. Бондаренко Ю. Формування способів мислення школярів на уроках літератури в контексті компетентнісного навчання. *Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки" (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 2023. №1. С. 22-31.

13. Бондаренко Ю. Формування в учнів п'ятого класу поняття про міф та його функціональність. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2023. Т. 178. №22. С. 133-138.

14. Бондаренко Ю. Трансформація дослідницької діяльності учнів у творчу на основі літературних проєктів. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2024. Вип.2 (12). 117-129.

15. Вертій О. Способи організації самостійного читання учнями художніх творів. *Українська мова і література в школі*. 2021. №3. С.36-38.

16. Ісаєва О. Про деякі прийоми візуалізації навчального матеріалу та їх роль у шкільному вивченні літератури. *Українська мова і література в школі*. 2020. №6. С.21-25.

17. Міщенко О. Формування предметної компетентності старшокласників у процесі хронологічного аналізу епічного твору на уроках української літератури в профільній школі. *Українська мова і література в школі*. 2019. №1. С.14-16.

18. Островська Г. Формування професійної готовності майбутніх учителів зарубіжної літератури до вивчення біографії письменників у загальноосвітній школі. Івано-Франківськ, 2017. 472 с.

5.5. СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЗ ПЕДАГОГІКИ

Основні:

1. Васюк О. В. Сопівник І. В. Історія української педагогіки і освіти: навч. посіб.-хрестоматія. Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2015. 644 с.

2. Задорожна Л.В., Курок О.І., Мосіяшенко В.А. Історія педагогіки

України в особах. Київ: Університетська книга, 2015. 266 с.

3. Задорожна-Княгницька Л. В. Загальні основи педагогіки: навч. посіб. для здоб. вищої освіти за освітнім ступенем «Бакалавр» спец. 013 «Початкова освіта» / Л. В. Задорожна-Княгницька, І. Б. Тимофєєва. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 192 с. URL:

https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2109/1/np_zagalni_osnovy.pdf

4. Зайченко І.В. Педагогіка: підручник. Київ: Ліра, 2016. 608 с. [Електронний ресурс]: посібник. URL: <http://lira-k.com.ua/preview/12225.pdf>, <https://textbook.com.ua/pedagogika/1473451787> .

5. Інноваційний педагогічний інструментарій: навчально-метод. посіб. / Укл. Білоусова Н.В. Ніжин: НДУ ім. Миколи Гоголя, 2019. 295 с.

6. Княжева І. А. Педагогіка: навчальний посібник для здобувачів освіти першого освітнього рівня (бакалавр) спеціальності 014.021 Середня освіта (Англійська мова та література). Одеса, Університет Ушинського, 2023. 110 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/17055/1/Knyazheva.pdf>

7. Козловський Ю. М., Дольнікова Л. В. Педагогіка: Львівська політехніка, 2018. 232 с.

8. Курлянд З. Н. Педагогіка: навчальний посібник / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, Т. Ю. Осипова та ін. Харків: Бурун Книга, 2019. 304 с.

9. Лаппо В. В. Основи педагогічних досліджень: Навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2016. 284 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/2250.pdf>.

10. Пащенко М. І., Красноштан І. В. Педагогіка: Центр навч. літ-ри, 2019. 228 с. URL: <https://i.twirpx.link/file/1864801/>

11. Педагогіка: баз. підр. для студ. вищ. навч. закладів III-IV рівнів акредитації / кол. авторів; за ред. І. Ф. Прокопенка. Харків: Фоліо, 2015. 572 с.

12. Пісоцький В., Горянська А. Психічний розвиток та формування особистості в онтогенезі : навчальний посібник. КНТ: 2019, 144 с.

13. Рацун А.Б., Довга Т.Я. Педагогіка: інформативний виклад: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: КНТ, 2015. 320 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000015024>.

14. Супрун М. О. Педагогіка: Підручник для духовних і світських закладів освіти. К.: КДА, 2018. 400 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712758/1/Pedagogika_2018.pdf

15. Тулодзєцький Гергард. Медіаосвіта в школі та на уроці. Основи і приклади / Гергард Тулодзєцький, Бардо Герціг, Сільке Графе; [за заг. ред. В. Ф. Іванова; пер. з нім. В. Климченка]. Київ: Академія української преси: Центр Вільної Преси, 2020. 405 с.

16. Ярошук Л. Теорія та методика виховання: навч. посіб. Бердянськ, 2019. 400 с. [Електронний ресурс]. URL:

<http://bdpu.org:8080/bitstream/123456789/919/1/Yaroshchuk%20L.%20%20Teoriya%20ta%20metodyka%20vykhovannya.pdf>

Нормативні документи:

1. Державна національна програма. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> (дата звернення

25.08.2021).

2. Державна цільова соціальна програма розвитку фізичної культури і спорту на період до 2024 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/115-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення 25.08.2021).

3. Державні стандарти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>

4. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (дата звернення 25.08.2021).

5. Закон України від 8.09.2011 № 3715 «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [Електронний ресурс]. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

6. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 21.08.2021).

7. Історія педагогіки: навчальний посібник для студентів ЗВО / Л. В. Задорожна-Княгницька. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 364 с.

8. Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/ (дата звернення 30.06.2021).

9. Концепція нової української школи. [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-> (дата звернення 22.08.2021).

10. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text> (дата звернення 25.08.2021).

11. Концепція розвитку освіти в Україні на період 2015-2025 рр. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

12. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1_11290-04#Text (дата звернення 25.08.2021).

13. Левківський М.В. Історія педагогіки: навч.-метод. посібник. 4-е видання. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 190 с.

14. Малихін А. Історія педагогіки в схемах, таблицях, ілюстраціях. Харків: ПромАрт, 2019. 348 с.

15. Мосіяшенко, В. А. Історія педагогіки України в особах [Текст] : навч. посіб. / В. А. Мосіяшенко, О. І. Курок, Л. В. Задорожна. Суми: Університетська книга, 2023. 266 с.

16. Наказ Міністерства освіти і науки від 07.11.2000 № 522 «Про затвердження Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

17. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник [Електронний ресурс]. URL: <http://ukrstat.gov.ua>

18. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні. URL: <http://hegelnet.narod.ru/methodology/vykhov.ppt> (дата звернення 25.08.2021).

19. Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_5-2290-01#Text (дата звернення: 18.08.2021).

20. Положення про порядок здійснення інноваційної діяльності у сфері освіти» Наказ Міністерства освіти і науки

12 травня 2023 року №552. URL:
<https://ips.ligazakon.net/document/RE40211?an=20>

21. Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 роки. URL: <http://education-ua.org/ru/draft-regulations/319-proekt-kontseptsiya-rozvitku-osvitiukrajini-na-period-2015-2025-rokiv> (дата звернення: 18.08.2019).

22. Проніков О.К. Історія педагогіки: курс лекцій. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2015. 440с.

23. Професійний стандарт вчителя. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuyedlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-profstandartu-za-profesiyami-vchitel-pochatkovih-klasiv-zzso-vchitel-zzso> (дата звернення 15.07.2020).

24. Самойленко О.В. Випускники вчені-емігранти. Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / за заг. ред. Т. М. Турчин. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019. № 2. С. 158-164.

25. Самойленко О.В. Історія педагогіки: навч.-метод. посіб. Ніжин: Видавництво НДУ, 2021. 269 с.

26. Самойленко О.В., Демченко Н.М., Філоненко О.С. Спогади В. В. Данилова як історико-педагогічне джерело. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. Серія «Психолого-педагогічні науки». / за заг. ред. проф. Т. М. Турчин. Ніжин, 2021. № 2. с. 123-133.

27. Сбруєва А. А., Рисіна М. Ю., Осьмук Н. Г., Чистякова І. А. Практикум з історії педагогіки: навч.-метод. посіб. для студ. закл. вищої освіти. Вид. 4-те, допов. й переробл. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 165 с.

28. Стратегія національно-патріотичного виховання [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text> (дата звернення 25.08.2021).

29. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 року № 526-р. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-p#Text>

30. Barbara Whitehead, Women's Education in Early Modern Europe Published November 24, 2015 by Routledge. 276 Pages.

31. John L. Rury, Eileen H. Tamura The Oxford Handbook of the History of Education: Oxford University Press, 2019. 632 Pages.

Додаткові :

1. Аймедов К.Д. Загальна педагогіка та історія педагогіки: підручник. Київ: Слово, 2014. 352 с.

2. Андросова Наталя Проблема поєднання методів навчання у педагогічній теорії і практиці. *Рідна школа: щоміс. Наук.-пед. журн.* 2017. № 3/4. С. 41-45.

3. Атаманчук П. С., Форкун Н. В. Інноваційні технології об'єктивного контролю результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки.* 2017. Вип. 146. С. 120-124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2017_146_28.

4. Безпечна і дружня до дитини школа в контексті реформи «НУШ». В.

Пономаренко, Т. Воронцова, О. Сакович та ін. К. : Алатон, 2020. 64 с. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/3646/file/safe_school_in_NUS.pdf (дата звернення 25.08.2021).

5. Бондаренко Н. Storytelling як комунікаційний тренд і всепредметний метод навчання. *Молодь і ринок*. 2019. № 7. С. 130-135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2019_7_26 (дата звернення 22.08.2021).

6. Бугакова О. В. Технологія організації взаємодії педагогічного колективу загальноосвітнього навчального закладу з батьками: теоретичний аспект. *Педагогіка та психологія*. 2018. Вип. 59. С. 3-12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ped_2018_59_3 (дата звернення 25.08.2021).

7. Гордієнко Т.В., Демченко Н.М. Теоретичні засади корекційної роботи із учнями з особливими освітніми потребами. *New impetus for the advancement of pedagogical and psychological sciences in Ukraine and EU countries: research matters: Collective monograph. Vol. 1. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2021. P. 150-168.* URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/103/2616/5617-1> (дата звернення 25.08.2021).

8. Демченко Н.М., Колесник Г.М. Проблеми самооцінки в сучасній теорії освіти. *Virtus: Scientific Journal / Editor-in-Chief M.A. Zhurba. May # 44, 2020. P. 79-82.*

9. Зайченко І. В. Історія педагогіки: навч. посіб. Київ: Слово, 2008. Т. 2. Школа, освіта і педагогічна думка в Україні. 1032 с.

10. Зайченко І. В. Історія педагогіки: навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закл. Київ: Слово, 2008. Т. 1. Історія зарубіжної педагогіки. 621 с.

11. Іванова В. В. Роль дизайн-мислення в освіті. *Інтелект XXI*. 2019. № 4. С. 93-97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2019_4_20 (дата звернення 24.08.2021).

12. Колесова Т. М. Сучасні освітні тенденції медіаграмотності та критичного мислення. Дніпро: Дніпровський міський базовий технікум зварювання та електроніки імені Є.О. Патона, 2020 р., 88 с. URL: <http://dkrkm.org.ua/cache/konfer/2020/zbirka2020.pdf> (дата звернення 22.08.2021).

13. Коростіль Л. А. Покоління Z: пошук способів педагогічної взаємодії. *Народна освіта*. 2018. Вип. 1. С. 82-88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NarOsv_2018_1_11 (дата звернення 25.08.2021).

14. Короткий словник актуальних педагогічних термінів/упоряд. Флегонтова Н. М. Київ: КНУТД, 2013. 55 с.

15. Методика дистанційного навчання: збірник статей / За редакцією В. А. Ребрини. Хмельницький: ХОІППО. 2020. 81 с. URL: <https://hoipro.km.ua/wp-content/uploads/2021/02/mdn4.pdf> (дата звернення 22.08.2021).

16. Пісоцький В., Горянська А. Психічний розвиток та формування особистості в онтогенезі: навчальний посібник. КНТ: 2019, 144 с.

17. Плужник О. Упровадження STEM-освіти в інклюзивне середовище Нової української школи. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2019. № 1. С. 61-66.

18. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 27.08.2024).

19. Про повну загальну середню освіту: Проект Закону України від 05.04.2019 № 10204. URL:

https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65784 (дата звернення: 27.08.2024).

20. Про позашкільну освіту: Закон України від 04.11.2018 № 1841-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14> (дата звернення: 27.08.2024).

21. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80> (дата звернення: 27.08.2024).

22. Самостійна робота студентів з дисципліни «Історія педагогіки»: навч.-метод. посіб. / упоряд. Ткачук Л. В., Ткачук М. М. Умань, ВПЦ «Візаві», 2017. 140 с.

23. Слушний О. Інноваційні освітні технології в діяльності вчителя XXI століття. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 2 (106). С.150-159. URL: <http://surl.limwlum>

24. Слушний О. М. Технологія «перевернутого» навчання як інноваційний засіб підвищення якості освіти. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія*. 2016. № 48. С. 19-23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_pp_2016_48_6 (дата звернення 25.08.2021).

25. Скільський Д.М. Історія української педагогіки. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. 340 с.

26. Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/Docs%20Kampania%20Priyom%2024/Strateh.plan.diyalnosti.MON.do.2027.roku.pdf> (дата звернення: 27.08.2024).

27. Тадеуш О. Освітологічний вимір інноваційної освіти в контексті соціально-економічних глобальних викликів. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. Випуск № 1 (74), 2023. С.11-23. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/45021/1/O_Tadeush_OVIOKSEHV.pdf

28. Тихонова Т. Інновації в закладі освіти: сутність, нормативне забезпечення, методика організації. *Інноватика в освіті*. 2022. Вересень №1 (92). С. 74-83. URL: https://repository.moippo.mk.ua/upload/01-08-22_73249201.pdf

29. Упровадження STEM-освіти в умовах інтеграції формальної і неформальної освіти обдарованих учнів: методичні рекомендації / Н. І. Поліхун [та ін.]; Ін-т обдарованої дитини НАПН України. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2019. 80 с.

30. Цимбалару А. Д. Освітній простір: сутність, структура і механізми створення. *Український педагогічний журнал*. 2016. № 1. С. 41-50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2016_1_7 (дата звернення 25.08.2021).

31. Щербак Олена. Теорія поколінь у вітчизняному та зарубіжному науковому дискурсі. *Рідна школа: Науково-педагогічний журнал*. 2021. № 3. С. 45-50.

32. Хрестоматія з історії педагогіки: в 2-х т. / за заг. ред. А. В. Троцько. Харків: ХНАДУ, 2011. Т. 1. 456 с.

33. Хрестоматія з історії педагогіки: в 2-х т. / за заг. ред. А. В. Троцько. Харків: ХНАДУ, 2011. Т. 2. 524 с.

34. Ярошик Я. В. Інноваційні технології в системі освіти України. URL: <http://surl.li/mwlu>

35. Ярошук Л. Г. Історія педагогіки: навч.-метод. комплекс. Бердянськ: ФО-П Ткачук О.В., 2014. 416 с.

36. Gamification and the future of education. World government. In Cooperation Oxford Analytica, 2016. 48 p. URL: <https://www.worldgovernmentsummit.org/api/publications/document?id=2b0d6ac4-e97c-6578-b2f8-ff0000a7ddb6> (дата звернення 20.08.2021).

37. Todorka Glushkova, Stanimir Stoyanov, Irina Krasteva, Veneta Tabakova-Komsalova. Intelligent school education environment for distance and blended leaning. E-learning and STEM Education: Monograph Sc. Editor: Eugenia Smyrnova-Trybulska, Katowice-Cieszyn, Vol. 11, 2019, pp. 125-138. URL: <https://us.edu.pl/wydzial/wsne/wp-content/uploads/sites/20/Nieprzypisane/E-learning-and-STEM-Education-2019-Vol.11.pdf> (accessed on 20.08.2021).

Інформаційні ресурси

1. Історія педагогіки: навчально-методичний WEB-проект / авт. В.П. Кравець, О.І. Мешко. Тернопіль, 2002. URL: <http://www.tnpu.edu.ua/kurs/2/index.htm>

2. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. Офіційний сайт ВР України.

3. <http://www.mon.gov.ua/> Міністерство освіти і науки України – офіційний сайт.

4. www.nbu.gov.ua Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

5. <http://www.library.edu-ua.net/id/485/> Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського НАПН України.

6. <http://www.ukrainians-world.org.ua/ukr/peoples/> Енциклопедія «Українці в освіті»

7. <http://enc-dic.com/biography> бібліографічний словник.

8. <http://enc-dic.com/pedagogics> педагогічний словник.

9. <http://uk.wikipedia.org/wiki> Вікіпедія, вільна енциклопедія.